Հրատարակվում է չորեքշաբթի, ուրբաթ և կիւրակի օրերը:
Տարեկան գինն է 10 ռուբլի, կէս տարուանը 6 ռ. 3 ամսուանը 3 ռ. և մի ամսուանը 1 ռ.:
Առանձին համարը 7 կոպէկ:
Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է խմբագրատանը և «Կենտրոնական գրավաճառանոցում»:
Հասցէն՝ Тифлисъ. Редакція „Ардзаганкъ". կամ՝ Tiflis, Rédaction „Ardzagang".

ԱՐՁԱԳԱՆՔ

Խմբագրութիւնը բաց է ամէնայն օր 10—1 ժամ (բացի կիւրակի և տօն օրերից):
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզուով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

„ԱՐՁԱԳԱՆՔ"
ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ
Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Վելեամինովսկի փողոց, № 22, տուն Խանդամիրովի) և «ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ»:
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է ՏԱՐԵԿԱՆ 10 Ռ. ԿԷՍ ՏԱՐՈՒԱՆԸ 6 Ռ.
Օտարաքաղաքացիք պէտք է գրեն՝ Тифлисъ, Редакція „Ардзаганкъ", իսկ արտասահմանից՝ Tiflis, Rédaction du journal armènien „Ardzagang"
Յայտարարութիւններ ընդունվում են հայերէն եւ օտար լեզուներով:

1896-Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆ
Այն անձինքը և հաստատութիւնները, որոնք ԱՅԺՄԷՆ ԻՍԿ կը ստորագրուին 1896 թուի „Արձագանք"-ին, կը ստանան համարները բաժանորդ գրուելու օրից՝ վճարելով ընդամենը տասը ռուբլի:

ՊԱՀԵՍՏ Գ. ԱԴԻԼԽԱՆԵԱՆԻ ԵՒ ԸՆԿ.
Գործարանների արդիւնաբերութեանց
Միջի-փողոցի և Երևանեան հրապ. անկիւն, նախկին գեներալ Տէր-Աստուածովի տանը:
Առաջիկայ ձմեռուայ համար պահեստում, ի միջի այլոց, կան՝ եափընջու կտորից պատրաստած—կանանց համար ծածկոցներ (բոտօնկի)՝ զանազան գոյների, և զինուորականների ու տղամարդոց համար վերարկուներ նոյն կտորից, եւս եւ թաղիքից տաք ոտնամաններ և զանազան գների եափնջիներ (լեզգու տեսակը) իր բաշլուղներով:
Բոլորն էլ ծախվում են գործարանի գներով: (10—9)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ
Գերմանացոց կայսեր գահական ճառը:
Սպանուածներ, վնասներ, աննկարագրելի կարիք:
Հրահանգներ Կ. Պօլսի դեսպաններին:
Նոր եռապետեան համաձայնութիւն:
Երկրորդ պահականաւերի առաքման նպատակը:
Իտալիայի պատգամաւորների պալատում:
Եւրոպական մամուլը և հայկական խնդիրը:
Գաւառների դրութիւնը:
Գործը կիսատ չի մնալ:
Բարոն Բլանի զեկուցումը.—Զէյթունի ապստամբութիւնը:
Իրերի դրութիւնը արեւելքում:
Կ. Պօլսում:
Հաճընի դէպքերը:
Պաշտօնական տեղեկութիւններ և իրական փաստեր:
ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.—Պ. կառավարչապետի ուղևորութիւնը Պետերբուրգ: Հրաման Կովկասի պ. կառավարչապետի: Գեներալ Պերլիկի ուղևորութիւնը Պետերբուրգ: Մի նոր ընկերութիւն: Արդահանի շրջանի գիւղերի բնակիչների օժանդակութիւն: Նամակ Ղուբայից: Ուփլիսցիխէից: «Վլադիմիր» շոգենաւի խորտակման գործի քննութիւնը: Երկրորդ և երրորդ քաղաքական երեկոյթները.—Բեգէր քոյրերի երկրորդ նուագահանդէսը: Պ. Ամիրջանեանի յաջողութիւնը:
ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.
ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ
ՆԱՄԱԿ Կ. ՊՕԼՍԻՑ
ՏԱՃԿԱ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ.—Բաղէշից:
ՖԵԼԻԵՏՕՆ. — Մի քանի նօթեր «Կովկասի հանքային ջրերի բուժավայրում»:
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ
ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ
ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ

ԳԵՐՄԱՆԱՑՈՑ ԿԱՅՍՐԻ ԳԱՀԱԿԱՆ ՃԱՌԸ

«Ռուս. գործակալ.» հեռագիր.
Բեռլին 22 նոյեմբերի.

Ռայխստագը բացուեց գահական ճառով, ուր հայկական խնդրի առթիւ հետևեալը կայ «Օսմանեան պետութեան մէջ կատարուած տխուր դէպքերը և նրանց առեղծած իրերի դրութիւնը իրենց վրայ դարձրին գերմանական կառավարութեան ուշադրութիւնը: Հաւատարիմ մնալով իւր դաշնակցութիւններին և գերմանական քաղաքականութեան սկզբունքներին՝ կառավարութիւնը միշտ պատրաստ է այդ խնդրի մէջ առաւել շահակից պետութիւնների հետ ի միասին գործել՝ խաղաղութեանը ծառայելու համար և, յարգելով գոյութիւն ունեցող դաշնագրերը, սուլթանի կառավարութեանը պաշտպանութիւն ցոյց տալ՝ իրերի բնական կարգը վերականգնելու համար»: Գահական ճառի վերջում յայտնւում է, թէ «հաստատ յոյս կայ, որ պետութեանց միացեալ ուժերը յաջողութեամբ կըպսակուին»:

—

ՍՊԱՆՈՒԱԾՆԵՐ, ՎՆԱՍՆԵՐ, ԱՆՆԿԱՐԱԳՐԵԼԻ ԿԱՐԻՔ

Հեռագիր «Ռուս. գործակալ.»
Վիեննա 15 նոյեմբերի.

Կ. Պօլսից հաղորդում են „Politische Corrospondenz"-ին, թէ մօտերս անգլօ-հայկական կոմիտէտի հրատարակած տեղեկութիւնները Փոքր-Ասիայում տեղի ունեցած կոտորածների վերաբերմամբ չափազանցրած են: Հաւաստի տեղեկութիւններին նայելով, Փոքր-Ասիայի քաղաքներում շփոթութեանց ժամանակ սպանուած հայերի թիւն է 15,000: Գիւղերում սպանուածների թիւը ներկայումս չի կարելի հաշուել: Նոյնպէս չափազանցրած են նիւթական վնասների գումարը, որ անգլիական աղբիւրներով 10 միլիոն լիրայի է հասնում: Ճիշտ գումարը հազիւ թէ այդ թուի $1/3$ կամ $1/2$ լինի:

Տրապիզոնի, Էրզրումի, Բիթլիսի, Վանի, Դիարբեքիրի, Սեբաստիայի և Հալէպի վիլայէթներում աննկարագրելի կարիք է տիրում:

—

ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ Կ. ՊՕԼՍԻ ԴԵՍՊԱՆՆԵՐԻՆ

Վիեննայից տեղեկութիւններ են ստացուած Բեռլինում, թէ բոլոր կաբինետներն ընդունել են այն սկզբունքը, որ իւրաքանչիւր նոր յարուցուած խնդիր բոլոր պետութեանց ընդհանուր քննութեան և վճռադատութեան առարկայ պիտի դառնայ: Կ. Պօլսի բոլոր դեսպաններին այդ իմաստով հրահանգներ են ուղարկուած: Սէօր Ֆ. Կիւրին, որ Թիւրքաց քաղաքականութեան ղեկավարների հետ ունեցած յարաբերութիւնների մէջ աւելի ջերմութիւն էր արտայայտում, քան իւր ընկերները, այսուհետև բոլոր պետութիւնների կողմից մշակուած այդ սկզբունքին պիտի համակերպի:

Լօնդօնից հաղորդում են, թէ Բրիտանական դեսպանին տուած հրահանգները չափազանց մեղմ բնաւորութիւն ունին: Դեսպանի ամենագլխաւոր ջանքն այն պիտի լինի, որ պետութեանց միաբանութիւնը պահպանուի:

—

ՆՈՐ ԵՌԱՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

«Berliner Tageblatt» լրագրի Վիեննայի թղթակցի հաղորդածին նայելով Ռուսաստանի, Ֆրանսիայի և Գերմանիայի մէջ կատարեալ համաձայնութիւն է կայացել Հայաստանի բարենորոգութեանց մասին: Այս ad hoc կազմուած մասնաւոր եռապետական հզօր դաշնակցութիւնը յոյս է տածում, որ իրերի վիճակը Բալքանեան թերակղզում կարելի կը լինի կանոնաւորել և եւրոպական խաղաղութիւնը ոչ մի կերպով չի վտանգուիլ: «Շատ կարելի է, շարունակում է նոյն լրագիրը, որ հասարակական կարծիքն անդորրացնելու դիտմամբ նոր եռապետական համաձայնութեան մասին Արևելքում և պաշտօնապէս հրատարակուի:

—

ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՀԱԿԱՆԱՒԵՐԻ ԱՌԱՔՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿԸ

«Standard» լրագիրը քննելով երկրորդ պահականաւերի Բօսֆօր ուղարկելու խնդիրը, ասում է, թէ այդ միջոցը մի քանի կողմից նշանակութիւն ունի: Նախ՝ պէտք է սուլթանին համոզէ, թէ պետութիւնները կատարեալ լրջութեամբ են պահանջում Հայաստանի համար անհրաժեշտ ռէֆորմների գործադրութիւնը և թէ այդ նպատակին նրանք կատարեալ համերաշխութեամբ են ձգտում: Երկրորդ՝ պահականաւերի ներկայութիւնը նոյն իսկ ապահովութիւն է սուլթանի համար, եթէ պետութեանց պահանջներին գոհացնելու մաքով նրա արած փորձերը մահմեդական ժողովրդի մոլեռանդութիւնը գրգռեն: Երրորդ՝ պետութիւնները ցանկանում են հայկական կոմիտէտներին հասկացնել, թէ Եւրոպան հայկական խնդիրը լուծելիս պէտք է աչքի առաջ ունենայ միջազգային շահերը և ոչ թէ հայ հայրենասէրների ձգտումները:

—

ԻՏԱԼԻԱՅԻ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐՆԵՐԻ ՊԱԼԱՏՈՒՄ

Հեռ. «Ռուս. Գործակ.»
Հռոմ, 16 նոյեմբերի.

Քննելով արտաքին քաղաքականութիւնը՝ Կրիսպին ասաց, թէ վեց պետութիւնները ներկայումս համաձայնել են միասին գործել՝ յօգուտ խաղաղութեան և քաղաքակրթութեան: Յատկապէս Արևելքի մասին խօսելով, արտաքին գործոց նախարարն ասաց, թէ վեց պետութիւններն ամեն կերպ աշխատում են Դրան հետ ի միասին միջոցներ մշակել՝ կարգը վերականգնելու համար: Այդ համաձայնութիւնը պէտք է ապահովէ խաղաղութեան պահպանութիւնը: Դուբը սխալւում է, եթէ կարծում է, թէ խնդիրը կարող է դիպլօմատիք քննութիւններով լուծուել. նա կը սխալուի, եթէ սահմանափակի պահականաւերի գործունէութիւնը, որոնք պետութեանց խաղաղ շահերին են ծառայում:

—

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Մեր թղթակից պ. Պօսֆորի «Սուլթանի շրջապատողները» յօդուածներից ընթերցողն անշուշտ մի որոշ գաղափար կազմեց այն կարգերի մասին, որոնք տիրապետող են հանգիստանում սուլթանի արքունիքում: Հասարակական ցեցերն այնտեղ նստած՝ ղեկավարում են պետութեան գործերը: Որքան էլ խորհուրդներ ու ծրագիրներ կազմուին, վերջին րոպէում գործին բովանդակութիւն ու ուղղութիւն այդ մարդիկն են տալիս: Մեծ պետութեանց ներկայացուցիչները գիտեն այդ, ճանաչում են այդ մարդկանց և՝ դէպքը գալիս՝ յայտնում են իրենց դժգոհութիւնը: Այսպէս «Berliner Tageblatt» լրագրի թղթակիցը Կ. Պօլսից գրում է.

«Սուլթանի դժգոհութեանն արժանացած բոլոր թիկնապահները արքունիքումն են ապրում: Նրանց պաշտօնը կատարում է Իզզէթ-բէյը, որ առեւտրական դատարանի նախկին նախագահն է: Դրա մասին դիպլօմատիքական շրջաններում ոչինչ լաւ բան չեն խօսում: Դեսպանները մինչև անգամ հրաժարուեցին ընդունել նրա այն ժամանակ, երբ նա եկել էր սուլթանի յանձնարարութեամբ: Դիպլօմատներից մէկն սկզբում նրան «աւանակ» անուանեց, յետոյ՝ «աւազակ»: Երկու տարի սրանից առաջ նա լրտես էր. Ռաշիդ-փաշայի մօտից յափշտակեց նրա դրամարկղը, որի մէջի սիրային նամակները քաղաքական վաւերագրերի տեղ ընդունեց»...

Եթէ ուզենանք իմանալ, թէ ինչ կը լինի մի երկրի դրութիւն, որի կառավարութեան ղեկը de facto այդպիսի բախտախնդիր անձանց ձեռքին է գտնւում, ապա բաւական է միայն Թիւրքիայի պատկերը տեսնել:

„Politische Correspondenz" լրագրի թղթակիցը Կ. Պօլսից գրում է.

«Պալատական շրջաններում լրջօրէն խօսւում է, թէ կարելի է, որ Քեչեալ-Սայիդ-փաշան մեծ եպարքոսութեան կոչուի: Թէ որքան ճշմարիտ են այդ լուրերը, առ այժմ դժուար է քննել, մանաւանդ որ Ռիֆաթ-փաշան մասամբ կարողացաւ ասիական նահանգները խաղաղացնելու գործում շատ-քիչ մի բան անել:

Նոյնպէս խօսւում է թէ պետութիւնները Ռուսիայի հետ միասին մտադիր են առաջարկել հայոց պատրիարք Իզմիրլեանին, որ ըստ կարելոյն շուտով ճնշէ հայկական կոմիտէտների ամեն մի յեղափոխական ագիտացիա: Ինչպէս լսւում է, ռուսաց կառավարութեան ձեռքին ապացոյցներ կան, թէ հայկական շարժումը յեղափոխական բնաւորութիւն ունի:

—

ԳԱՒԱՌՆԵՐԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գաւառների դրութիւնը գրաւում է շարունակ դիպլօմատիքական շրջանների անձկալի ուշադրութիւնը, և կասկած կայ, որ չափազանց դժուար պիտի լինի երկրին խաղաղութիւնը հաստատել: Պօլսի Սամաթիա թաղում երկու յեղափոխական յայտագրեր կպցրած լինելով, անցեալ երեկոյ յուզում տեղի ունեցաւ հայե-

ՖԵԼԻԵՏՕՆ

ՄԻ ՔԱՆԻ ՆՕԹԵՐ «ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՆՔԱՅԻՆ ՋՐԵՐԻ ԲՈՒԺԱՎԱՅՐՈՒՄ»

Թիֆլիզ, 1895 թ. նոյեմբ.

I

Քաղաքիս մեծապատիւ պարոնայք բժիշկների (թէ բժշկապետների) առատաձեռն խորհրդով և մեր լրագրներում յաճախ տպուող այն տեղեկատու-յայտարարութեան համաձայն, որ ծանուցանում է հասարակութեանը Թիֆլիզից Վլադիկավկազ տանող ճանապարհի վերայ փօստի կառքերի երթևեկը՝ անցեալ յունիս ամսի վերջին, ընտանեկան պատճառով, ճանապարհ ընկանք դէպի «Կովկասի հանքային ջրեր» կոչուած բուժավայրը, որ եթէ օտարամոլ, բառ-մոլորդ հայ «գրողներին» (հոգեհանների չկարծէք) հետևէի՝ «Կովկասեան կուրօրտ» պիտի ասէի պարզապէս...

Սակայն բուժավայր ասելու փոխանակ՝ աւելի լաւ կը լինի որ ասեմ բուժավայրեր, որովհետև ոչ թէ մէկ վայր է, այլ չորս: Սրանք են կարգով՝ Ժէլեզնօվօդսկ, Պեատիգօրսկ, Եսէնթուկ և Կիսլօվօդսկ վերակոչուած տեղերը:

Առաւօտեան ժամը եօթին դուրս գնալով Թիֆլիզից և գիշերելով Մլէթի կայարանում՝ միւս օրը երեկոյեան, ըստ վերոյիշեալ տեղեկատու-յայտարարութեան, հասանք Վլադիկավկազ քաղաքը, որի լայն և բաւականին ուղիղ փողոցները անտանելի փոշու մէջով ծածկուած, իրանց անմաքրութեամբ շատ աւելի գերազանցում են Կովկասի մայրաքաղաքի թաղու ու կեղտոտ փողոցներից:

Թիֆլիզից Վլադիկավկազ ժամանելս պատմում եմ այստեղ ոչ թէ ինձ համար, որ ինչ է իմաց անեմ, որպէս սովորութիւն ունին ոմանք, թէ Աստուծոյ ողորմութեամբ այս ինչ տեղից «սաղսալամաթ» այն ինչ տեղ հասայ, այլ ուզում եմ ստուգել, թէ մեր լրագրներում տպուող յիշեալ տեղեկատու-յայտարարութիւնը որչափ ճիշտ է:

Ուրեմն այդ տեղեկատուի ստուգութեան կամ ճշտութեան մասին կասկած չպիտի ունենայ ընթերցողը՝ հարկաւ եթէ ինձ հաւատում է: Միայն որպէս զի դա չշփոթուի և մէկի տեղ վեց, եօթը բան չկարծէ՝ պիտի գիտենայ անպատճառ, որ եթէ հայ թերթերը և կամ մեր այլ և այլ հրատարակութիւնները՝ իրանց անհամաձայն ու հակառակ սովորութեան համեմատ, այդ տեսակ պարզ յայտարարութեան համար անգամ միաձևութիւն չպահպանելով՝ զանազան բառեր, տարբեր անուններ են գործ դնում, այնու ամենայնիւ Վրաց զինուորական և պատերազմական-Վրաստանի ճանապարհ, Ռազմական-վրաց և Վրաստանի-ռազմագիտական խճուղի, Վիրառազմական, Ռազմավիրական, Վիրառազմագիտական և չգիտեմ թէ էլ ինչ «գահրումարական»՝ բոլորն էլ վերաբերում են միմիայն Թիֆլիզից Վլադիկավկազ տանող ճանապարհին և միայն այդ ուղին են «յօրջօրջում» իրանց բազմաբան ու լեզուագար (թէ լեզուացաւ) ասացուածներով, և ոչ թէ ուրիշ՝ այլ և այլ ճանապարհներ...

Ոչ թէ աւելորդ եմ համարում, այլ տրամադիր չեմ այժմ նկարագրելու այստեղ Կովկասի վիթխարի և ձիւնապատ լեռնաշղթայի սարերի միջով ու վրայով ճարտարօրէն և մեծ հմտութեամբ կառուցուած այդ հարթ խճուղին: Մի կառընթաց, լայն ճանապարհ, որ ապառաժուտ ձորերում ու քարալից հովիտներում փռփռածուալ հոսող Արագվա և մանաւանդ Թերէք լեռնային աղմկալից գետերի և անդնդահերձ ու կարկաչահոս բիւրաւոր առուների ու ջրվէժների աջ ու ձախ կողմն անցնելով, շատ ու շատ հեռու տեղերից և օտար աշխարհներից անգամ, առաւելապէս հիւսիսից և արևմուտքից, բազմաթիւ այցելու-ուղևորներ է միշտ գրաւել և տակաւին գրաւում դէպի իւր հաղուագիւտ տեսարանը. ուղևորներ, որոնց սքանչացնում է այդ ճանապարհը թէ իւր լեռնային բնութեան հրաշալի ու միանգամայն նկարչական, բանաստեղծական վայրերով և թէ իւր երկարաձիգ դիրքի ճարտարապէտն կառուցմամբ՝ անդնդախոր ձորերի և ահեղատեսիլ վիհերի միջով ու եզրով, ուղղահայեաց և գրեթէ սրածայր ժայռերի տակով ու վրայով, կանաչագեղ և գոյնզգոյն դալարով պատած, բարձրաբերձ լեռների կողքով ու զառիվայրով և թանձր ամպերով յաճախ ծածկուող մշտասառոյց, հսկայական կատարների մօտով ու ստորոտներով...

Յունիս ամսի վերջն էր, ասեցի, որ դուրս գնացինք Թիֆլիզից: Եւ այժմ, հէնց այդ տմառ ժամանակն է, որ աւելի եւ աւելի սքանչելի և սաստ կախարդական է դարձնում այդ եզական ճանապարհը իրան շրջապատող բովանդակ բնութեամբ: Բաւական է որ մարդ անցնի այդ ժամանակ մի քանի տասնեակ վերստ և այցելէ այդ ճանապարհի մանաւանդ միջին տարածութեան վրայ եղած հինգ-վեց իջևան տեղերը՝ էլ չեմ ասում շրջակայ բարձրադիր գիւղերն ու լեռներից կարծես կախ ընկած «աուլները», որ ներկայ դարուն տարուայ չորս եղանակներին շուտափոյթ փոփոխութեանը՝ ճիշտ այնպէս շուտ, ինչպէս որ իջևաններում փոփոխում են սուրհանդակ կառքի հուժկու երիվարները: Գարուն ու ամառը, աշունն ու ձմեռը անմիջապէս յաջորդում են իրարու այդպիսի մի կարճ տարածութեան վրայ դեռ օրուայ քառուսորս ժամը չբոլորած: Ամառային տապ ու տօթին փոխարինում է գարնանային դիւրալի զովութիւնը, աշնանային թացութիւնը տեղի է տալիս ձմեռային կսկծեցուցիչ ցրտին և այլն. և այս բոլորը, ինչպէս ասեցի, մէկ օրուայ վաղանցուկ շրջանը չանցած ընթացքում:

Բուսականութիւնն էլ անեւ հետևում է օդի այդպիսի շուտափոյթ փոփոխութեանը և իւր տաք ու բարեխառն կլիմաների տապ տուրքը հետզհետէ այն սառնաձանի նուազմանն է հասցնում, որ էլ ցորեն չտալով, հազիւ գարի ու վարսակ է շնորհում, որոնցից վեր մնում են մշտադալար խոտը ոչխարաց հօտի համար և ապա մամուռն ու յետոյ սառնամանիքը...

Այո, սքանչելի ու միանգամայն կախարդական է Կովկասու լեռնային երկրի հրաշալի բնութիւնը իւր բազմազան երևոյթներով և գերահրաշ, ահեղ ու վիթխարի տեսարաններով,* որով մարդս՝ ինչպէս որ լայնատարած ու անծայրածիր ծովի վրայ, այստեղ էլ իւր փոքրկութիւնն ու ոչնչութիւնն է զգում՝ տեսնելով յաւիտենական զօրութեան անհուն շնորհքներից մէկը:

Այո, ասում եմ, հրաշալի ու միանգամայն վսեմական է այդ երկրի բազմակերպ ու հարուստ բնութիւնը, որ իւր ժողովրդի առասպելածին երևակայութեանն էլ անչափ սնունդ տալով հանդերձ, վաղուց ի վեր առիթ էր տուել նշանաւոր պատմիչներին, մեծանուն հեղինակներին և հանճարեղ բանաստեղծներին եւ սրտաբուխ ակնածով և առանձին իմն պատկառանքով պատմելու, նկարագրելու և նուագելու դորան: Այդ կողմն են Կազբէգ և Էլբրուս վեհափառ, սառուցեալ բարձունքը, վերամբարձ լեռներին շղթայած և յափշտակիչ անգղի սրակտուցով կեղեքուող և մաս մաս լափուող առասպելական Պրոմէթէոսը:

Այդ ճանապարհի վրայ են հռչակաւոր Թամար թագուհու, վերանորոգիչ Դաւիթ արքայի և վրաց անուանի գահակալներից մնացած հոյակապ եկեղեցիների, ամրակառոյց մենաստանների և հսկայաձև ամրոցների թէ տակաւին կայուն և թէ անկեալ աւերակները: Այդտեղ է պատմական և աւանդական անցքերով հռչակուած Դարեալի նշանաւոր կիրճը, ուր ի սկզբանէ անտի բուն դրբին աղջամղջի թագաւորութեան դիւական ժառանգները՝ փախուստ տալով արևի զօրաւոր լոյսից, որ այդտեղ չէ թափանցում...

Բայց ասեցի որ տրամադիր չեմ նկարագրելու: Քիչ մնաց որ մոռանայի սածս և յափշտակուէի... Սակայն եթէ շարունակեմ էլ՝ մինչ նկարագրութիւն կը լինի իմ տկար թոթովանքը այն վսեմ բնութեան հրաշալիքների, որոնց ականատես էի միայն կառքով անցած միջոցիս:—Ո՛չ, և հազար անգամ ոչ: Ուրեմն շարունակենք մեր խօսքը:

II

Նկարագրելու նոյնպիսի տրամադրութիւնից էլ, ինչպէս վերև ասեցի, շատ պակաս ցանկութիւն ունիմ որ և է բան խօսելու Թէրքի նահանգի վարչական կենդրոն՝ հարթատարած Վլադիկավկազ քաղաքի մասին, մանաւանդ որ ճանապարհորդութիւնից հոգնած՝ երեկոյեան ժամին մտնելով այդտեղ, միւս օրը՝ առաւօտեան դուրս գնացինք շարունակելու մեր ճանապարհը արդէն Ռոստով-Վլադիկավկազի երկաթուղիով:

Միակ բանը որ այդ փառած քաղաքում առաջին նուագ մարդուս ոչ միայն աչքը այլ և քիթն ու բերանն է ընկնում (առաւելապէս մեծաքիթ-բերանբացներին), այդ Վլադիկավկազի այն լայն փողոցների անտանելի փոշին է, որի մասին մի փոքր վերև յիշեցի և որ անձրևային օրերին անանց ցեխի է փոխարկվում:

Այդ քաղաքի քառասուն ու վեց հազար բազմացեղ ու բազմալեզու բնակիչները՝ ծախսելով տարեկան հարիւր վաթսուն հազար ռուբլուց էլ աւելի ի-

րի մէջն. խառնուածները վաղ փակուեցան։ Այդ յայտագրերից մէկը՝ հայերէն է գրուած. հրաւիրում էր հայերին զինուել, որովհետև պիտի ջարդուէին։ Երկրորդը Թուրքերէն էր գրուած, յայտնում էր, թէ առաջին նշանին ՝պէտք է սպանել հայերին։ Պրն. Հէրպէրթ գիշերը տեղեկանալով գործին. անգլ. դեսպանի առաջին Թարգման պրն. Պօլբին զրկեց անմիջապէս ստիպողական դիտողութիւններ ընելու Դրանը, պատասխանատու բռնելով կառավարութիւնը, պատահելի ոեւէ խռովութեան համար։ Ըստ այնմ կառավարութիւնը ձեռք առաւ պէտք եղած միջոցները, արգելելու համար ոեւէ չփոթութիւն և երևան հանելու համար յայտագրերի հեղինակներին։

Պօլսում Ռէյտէրի Թղթակիցը այսօր մի տեսակցութիւն ունեցաւ արտաքին գործերի նոր նախարար Ռէֆֆիք փաշայի հետ, որ յայտարարեց, թէ գաւառներից վերջերս ստացուած տեղեկութիւնները հանգստացուցիչ բնութիւն ունին, և թէ ամեն տեղ՝ ուր տաճկական բանակը երևում է, կարգը վերահաստատւում է։ Խաղաղութիւնը հաստատւում է Էրզրումի և Ատանայի վիլայէթներում, և թէ այս երկրորդ գաւառի իշխանութիւններն սկսած են խաղաղեցնել Բաեասի գաւառակի ժողովուրդը, ուր նոր չփոթութիւնը էին եղած։ Ցոյց յայտնելով որ կառավարութեան ձեռք առած միջոցներով խաղաղութիւնը շուտով կը վերահաստատուի Անատօլիայում, աւելացրեց նաև՝ թէ բարենորոգմանց գործադրութեան յանձնաժողովը աշխոյժով յառաջ է տանում իր գործը. և շուտով պիտի պատրաստէ ցուցակն այն պաշտօնեաների, որոնք պէտք է օգնական նշանակուին կուսակալների, փոխ-կուսակալների, կառավարիչների և դատաւորների։ Այդ որոշումները շուտով պէտք է հրատարակուին։

—

ԳՈՐԾԸ ԿԻՍԱՏ ՉԻ ՄՆԱԼ

„Temps“ լրագիրը, քննելով իրերի վիճակն արևելքում, ասում է. «Մինչև որ ասիական Տաճկաստանի նահանգներում կարգը չվերականգնուի, միշտ ծանր բարդութիւններ հնարաւոր կը լինին։ Պետութիւնները, որոնք իրար հետ դաշն են կապել և մի շարք գործեր են կատարել այն տպաւորութեան ներքոյ, որ Փոքր-Ասիայում սկսում է ներքին պատերազմ, չեն կարող յետ քաշուել առաջ քան չվերականգնուի հասարակաց խաղաղութիւնը և չըպատժուին նորա խանգարման պըլխաւոր հեղինակները»։ Լրագիրը կարծում է, որ անգլիական դեսպան Կիւրիի Կ. Պօլիս վերադառնալուց յետոյ, պետութեանց ներկայացուցիչներն ամբողջովին այնտեղ գըտնուելով «կարող են նոր եռանդով ձեռնամուխ լինել ընդհանուր խաղաղութեան և ռէֆօրմների գործերին»։ Ֆրանսիական լրագրի կարծիքով ներկայումս աքբանիքների մէջ լինում է կարծիքների փոխանակութիւն դեսպաններին տրուելիք այսպայ հրահանգների մասին։

—

ԲԱՐՈՆ ԲԼԱՆԻ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄԸ.—ԶԵՅԹՈՒՆԻ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆԸ

Հռովմից անգլիական լրագրները հաղորդում են. — Արտաքին գործոց նախարար բարոն Բլանն իր ընտրողներին յայտնել է, թէ Պետերբուրգի Իտալական դեսպանից տեղեկութիւն է ստացել, որ Ռուսիան կարևոր է համարում Հայաստանի ռէֆօրմներն իրագործելու համար Թիւրքիային անհրաժեշտ ժամանակամիջոցը տալ։ Ընդհանրապէս բարոն Բլանի զեկուցումը այն տպաւորութիւնն է թողել, թէ իրերի դրութիւնը մի փոքր բարւոքուել է։ Բարոն Բլանը նոյնպէս թագաւորին հաւաստիացրել է, թէ Արևելքում կատարուող դէպքերը Եւրոպայի խաղաղութեան վրայ վտանգաւոր ազդեցութիւն չեն ունենալ, որովհետև պետութիւնների միջև կատարեալ համերաշխութիւն է տիրում։

Կ. Պօլսի Իտալական նոր դեսպանը հեռագրել է բարոն Բլանին, թէ մեծ վեզիր Ռիֆաթ փաշայի խօսքով աւելի քան երեք ամիս է հարկաւոր՝ Զէյթունի ապստամբութիւնը ճնշելու համար։ Մեծ վեզիրն առանձնապէս պնդում է, թէ անհրաժեշտ է Իտալիայի և միւս պետութեանց համերաշխ գործունէութիւնը, որպէս զի կարելի լինի արգելել, որ յեղափոխական շարժումը Բալքանեան միւս տէրութեանց մէջ ևս չտարածուի։

—

ԻՐԵՐԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆՆ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ

«Post» լրագրի մէջ հետևեալ տեղեկութիւնն է տպուած.

«Ինչպէս երևում է, իրերի դրութիւնն Արևելքում թէպէտ և դանդաղ, այնու ամենայնիւ բարւոքւում է։ Դժուար է՝ ի հարկէ՝ որոշել, թէ այդ գործում ինչ մասն պիտի տրուի ժողովրդի խելքի գալուն, կառավարիչների բարի կամքին և վերջապէս մօտալուտ ձմռանը։ Յամենայն դէպս ձեռք է բերւում մի թանկագին ժամանակ, որ կարող է գործերն իրանց բնական կերպարանքին վերածել, եթէ միայն կարողանան նրանից պատշաճապէս օգտուել։ Նոյն ուղղութեամբ ներգործում է և պետութեանց սերտ միաբանութիւնը, որ ոչինչով չի խախտւում, բայց որում այդ միաբանութիւնը պէտք է Թիւրք քաղաքական գործիչներին աւելի և աւելի ներշնչէ այն համոզումը, թէ այս անգամ իրանք գործ ունին ամբողջ Եւրոպայի հաւաքական կամքի հետ և թէ նրան ուշ չդարձնելը ոչ ոքի այնպէս չի վնասիլ, ինչպէս Թիւրքիային»։

—

Կ. ՊՕԼՍՈՒՄ

Թէ Կ. Պօլսում մաքերն ինչպէս վըրդովուած են, թէ բնակիչները որքան անապահով են զգում իրենց, երևում է Կ. Պօլսի այն Թղթակցութիւնից, որ տպուած է «Times»-ի մէջ։ Մայրաքաղաքում բնակող հայերի վրայ, գրում է թղթակիցը, դեռ սարսափ է տիրում։ Սկուտարից և շրջակայքից բազմաթիւ հայ ընտանիքներ հայկական թաղերն են փոխադրւում։ Հարուստ հայերը մեծ մասով իրենց տանը չեն գիշերում, այլ Պերայի հիւրանոցներում։

—

ՀԱՃԸՆԻ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ռէյտ. գործ. նոյ. 23-ին հեռագրում է «Daily-News»-ին, «Մարզուանում Ամերիկեան միսիօնարներն և իրենց բնակարանները կառավարութեան կողմից ուշադրութեամբ պաշտպանւում են։ Երէկ սուլթանը հաղորդեց պ. Թրըլին՝ Միացեալ-Նահանգների դեսպանին, թէ վերջին երկու օրերում ոչ մի ընդհարում չէ պատահել Անաթօլիայում։

Նոր լուր է ստացուած, թէ Հաճընի կառավարիչը ուզել է քաղաքը վերածել պատերազմավայրի։ Հաճընում գտնուելով երեք ամերիկեան միսիօնարներ, պ. Թրըլը յայտնեց Դռան, թէ ինքը ՝կառավարչի գլուխ պիտի պահանջէ և պիտի աշխատի ստանալ, եթէ այդ մարդկանց մէկի գլխին դժբաղդութիւն պատահի։ Այդ պարոններն այսօր դեռ ողջ-առողջ են։

Նոյեմբ. 24-ին.

Ասիական գաւառներում դրութիւնը մի քիչ աւելի խաղաղ կերևի, ոչ մի ընդհարում չէ հաղորդուած։

Հաճընի կառավարիչը, որի համար հաղորդուած էր՝ թէ ուզում է քաղաքը ջարդի տալ, պաշտօնանկ է եղել։ Այդ տնօրէնութիւնը արդիւնք է պ. Թրըլի վճռական պահանջումներին։

—

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ և ԻՐԱԿԱՆ ՓԱՍՏԵՐ

Արտասահմանեան մի քանի լրագիրներ հաղորդում են, թէ պետութիւնները յայտնել են օսմանեան կառավարութեանը, որ ռէֆօրմները հանդստութեամբ մտցնելու համար վեց ամիս ժամանակ են տալիս։

Հարկաւ՝ վեց ամիսը Թիւրքիայի համար ահագին բան է։ Ասած է՝ պարտքի համար ժամանակ ձեռք բերել, միևնոյն է՝ թէ պարտքից ազատուել։ Իսկ այդ ստացուածի իմաստը ոչ ոք այնպէս չի ուսումնասիրել, ինչպէս Թիւրքիան։

Փարիզի լրագրներին Կ. Պօլսից գրում են.

«Հայաստանում կարծես փոփոխութիւն է կատարւում դէպի լաւը։

Էրզրումից հաղորդում են, թէ այնտեղի ականաւոր հայերը Ճաքիր-փաշայի և Էրզրումի ընդհանուր նահանգապետի մօտ են գնացել ու ցաւակցութիւն յայտնել այն անկարգութիւնների առթիւ, որ առաջ բերին հայ յեղափոխականները։ Միևնոյն ժամանակ շնորհակալութիւն յայտնեցին այն միջոցների համար, որ նրանք ձեռք են առել՝ վիրաւորներին ու խեղճերին խնամելու և եկեղեցիքն ու դպրոցները պաշտպանելու։

Միւս կողմից Ուրուզի ասորի եպիսկոպոսները՝ այդ քաղաքի մի քանի նշանաւոր բնակիչների հետ ի միասին մեծ վեզիրին հետևեալ հեռագիրն են ուղարկել.

«Ուրուզում տեղի ունեցած անցքերի պատճառով տեղական վարչութիւնները հետևելով մեր օգոստափառ Ինքնակալի ցուցմունքներին՝ այնպիսի իմաստուն միջոցներ ձեռք առան, որ այժմ մեր դրութիւնն ապահով է երևում։ Որպէս մեր, նոյնպէս և հարևան քաղաքների նշանաւոր մահմեդականները շարունակում են մեզ հետ կատարեալ բարեկամական յարաբերութիւններ պահպանել»։

Ուրիշ է սակայն ներքին պատկերը, որ նկարագրում է մի ֆրանսիական լրագրի թղթակիցը։

«Հալէպի շրջակայքում 20 գիւղ է այրուած, բնակիչները մորթուած են։ Մարաշում Թիւրք զօրավարի և կառավարչի աչքի առջև քրիստոնեաների կոտորած է տեղի ունեցել. նրանք չեն միջամտել։ Երեք հարիւր հոգի սպանուած են։ Կաթոլիկներին պաշտպանելու համար ոչ մի պահապան չի դրուել՝ հակառակ վալիի խոստումներին։ Քիւրդերը Ասորիք են գնալու՝ քրիստոնեաներին կոտորելու համար»։

Մի ուրիշ տեղումը կարդում ենք.

«Լսւում է, թէ մօտերս սուլթանը ջղային սաստիկ յուզման մէջ սպանել է իր առաջին թիկնապահ Հաջի Ալի բէյին և իր հին զօրապետներից մէկին, որ եկել էին նրանից թոշակ խնդրելու։ Զօրապետը ցանկանում էր իր գրպանից խնդիրը հանել, բայց սուլթանը կարծեց թէ նա զէնք է հանում, ուստի և ռէվօլվէրով հարուածեց ու ծերունուն տեղն ու տեղը թողեց»։

«Երէկ բանտարկուեցան 14 հայեր։

«Փոքր-Ասիայից մէկը միւսից տխուր լուրեր են գալիս։ Զատ տեղ Թիւրքերը շարունակում են նեղել հայերին։ Առևտուրը գրեթէ կանգ է առել. ժողովուրդը սաստիկ կարիք է քաշում» («Նով. Օբոզր.»)։

Մեր հեռագրական գործակալութիւնն էլ միւս կողմից է ամեն ինչ բարւոքում։ Երկու-երեք շաբաթ առաջ յայտնեց, թէ զէյթունցիների ապստամբութիւնը ճնշուած է, հանգիստար հաշտութիւն է կայացել։ Սակայն յայտնւում է, որ Զէյթունցիք ամենևին միտք չունին արժան կերպով հաշտուելու։

Ահա ինչ է հաղորդում «Standard» լրագիրը։

«Երեսուն հազար ապստամբ հայեր ջարդեցին Թիւրքաց զօրքը, որ քսան հազարից էր կազմուած. շատերին գերի վերցրին, գրաւեցին Թիւրքերի թնդանօթները ու զէնքերը։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Նոյեմբերի 21-ին, երեքշաբթի երեկոյեան Պետերբուրգ ուղևորուեցաւ երկրիս պ. կառավարչապետ գեներալ-ադիւտանտ Շերեմետևեվը ուղեկցութեամբ նորին բարձրը գերազանցութեան գլխաւոր տնօրէն խրհ. պետ. խորհրդ. Միցկեվիչի, և թիկնապահներ՝ կոմս Եաւլն-Ստէմբոկ-Փերմօրի և պ. Թամամշևանի։

* * *

ՀՐԱՄԱՆ ԿՈՎԿԱՍԻ Պ. ԿԱՌԱՎԱՐՉԱՊԵՏԻ

—

Նոյեմբերի 21-ին 1895 թուի, Թիֆլիզ։ Ուղևորուելով ծառայութեան գործերով Պետերբուրգ, առաջարկում եմ իմ օգնական ինֆանտերիայի գեներալ կոմս Տաթիշչէվին իմ պարտաւորութիւններն ստանձնել։

Իմ դիւանի տնօրէն իսկական պետական խորհրդական Միցկեվիչի, ծառայութեան գործերով Պետերբուրգ ուղևորուելու պատճառով, առաջարկում եմ գնդապետ Սոլովիօվին, իսկական պետական խորհրդական Միցկեվիչի բացակայութեան միջոցին, կատարել իմ դիւանի տնօրէնի պաշտօնը, այլ և ներկայ գտնուել իմ խորհրդի նիստերին։

Ստորագրեց՝ Կառավարչապետ գեներալ-ադիւտանտ Շ ե ր ե մ ե տ ե ւ։

* * *

Նոյեմբերի 21-ին ծառայութեան գործերով ուղևորուեցաւ Պետերբուրգ Կովկասի զօրաց ընդհանուր շտաբի պետ գեներալ-լէյտենանտ Պիւլլէը։

* * *

Տէրութեան հաստատութեանը ներկայացրած է մի նոր ընկերութեան կանոնադրութիւն որի նպատակն է կանանց բժշկական ինստիտուտի պահպանութիւնը և նորա ուսանողուհիներին օժանդակութիւն մատակարարելը։ Ընկերութիւնը կազմում են երկու սեռին պատկանող անդամներ։ Ընկերութեանը, կանոնադրութեան ծրագրի համեմատ, թոյլատրւում է հրապարակական դասախօսութիւններ, կոնցերտներ և այլն կազմակերպել, ճաշարաններ և այլն հաստատել, որոնք պէտք է ծառայեն կանանց բժշկական ինստիտուտի և նորա ուսանողուհիների շահերին և ընկերութեան ճիւղեր բանալ Ռուսիայի զանազան քաղաքներում, որոնք պէտք է ղեկավարուին ընկերութեան խորհուրդի տուած հրահանգներով։ Ընկերութեան գործերը վարում են ընդհանուր ժողովը և խորհուրդը։ Խորհուրդը բաղկացած է 12 անդամներից, որոնք երեք տարի ժամանակով են ընտրվում։ Խորհրդի անդամներից երկուսը, նախարարութեան ընտրութեամբ կանանց բժշկական ինստիտուտի հոգաբարձական խորհրդի անդամ են նշանակւում ձայնի իրաւունքով։

* * *

Երկրիս պ. կառավարչապետը թոյլատրել է, «Կարս» լրագրի առնլով, Կարս նահանգի օժանդակիչ գանձարանից փոխատուութիւն անել Արդահանի շըրջանի Պետօրան, Գէօրգիս-Ուրան և Փափալօ գիւղերի բնակիչներին, որոնք մեծապէս վնասուել են այս տարուայ յունիսին կարկուտից։ Առաջին երկու գիւղը ստանում են ծուխին 40 ռուբլի հաշուելով—2,280 ռուբլի փոխատուութիւն, իսկ վերջինս, ծուխին 25 ռուբլի հաշուելով—775 ռուբլի։ Գիւղացիք վճարելու են 6% և առաջին երկու գիւղը պէտք է շիջուցանեն՝ իրենց պարտքը հինգ տարուայ ընթացքում, իսկ վերջինըս—3 տարուայ՝ առաջիկայ 1896-ից սկսեալ։

* * *

ՂՈՒԲԱ, 18 նոյեմբերի.

(Թղթակցութիւն «Արձագանքի»)

—

Առաջիկայ 1896 թուից Կովկասի գաւառական քաղաքներում մտցուելիք քաղաքային վարչութեան մասին բաւականին յօդուածներ և նամակներ գրուեցան լրագրների մէջ. շատ քաղաքներից նոյն իսկ շտապեցին «հաւանական թեկնածուների» անուններ տպագրութեան տալ Թիֆլիզում հրատարակուող լրագրների մէջ և այդպիսով հող պատրաստել այդ թեկնածուների ընտրութիւնները յաջողեցնելու ապագայում տեղի ունենալիք ընտրութիւնների ժամանակ, սակայն առանց փոքր ի շատէ վաղօրօք լուրջ քննադատութեան ենթարկելու առաջարկուած թեկնածուների մտաւոր ընդունակութիւնները այդ պաշտօնի համար, օգտուելով և գրաւելով միայն նրանց հասարակութեան մէջ բռնած դիրքից—տոհմական ծագումից, նիւթական կարողութիւնից, ինչ-ինչ միջոցներով հռչակած անունից, յատկութիւններ, որոնք, նոյնիսկ քաղաքագլխութեան պաշտօնի արժանաւորութեան տեսակէտից՝ ամենաթոյլ քննադատութեան անգամ չեն կարող դիմանալ։ Այս խորհրդածութիւններն առաջ եկան ինձնում, երբ Թիֆլիզում հրատարակուող մի թերթում կարդացի Ղուբայի քաղաքագլխի պաշտօնի համար ի նկատի ունեցած երկու «հաւանական թեկնածուների» անունները—Ալէքսանդր-բէգ Լալայեանց և Թադէոս-բէգ Եզանեանց։ Այնպիսի մի հասարակական պատասխանատու պաշտօնի համար, որպիսին քաղաքագլխի պաշտօնն է, պէտք է կոչուի այնպիսի անձնաւորութիւն, որ օժտուած լինի մտաւոր

րենց քաղաքային վարչութեան ձեռքով, տակաւին ստիպուած են եղել՝ փողոցների անմաքրութեան պատճառով, աւելի մեծ քանակութեամբ և աւելի ստոր որակութեամբ փողոցի փոշի կուլ տալ, քան թէ «մաստակ ծամող» Թիֆլիզցիները։ Ուրեմն «փոշեկուլ» Վլադիկավկազցիներից մեր «համշէրիները», ինչպէս որ կասեն հայ «գրողները», պակաս կուլտուրական են եղել, որովհետև նրանց հետ համեմատելով աւելի քիչ են կուլ տալիս կամ սակաւ են «կուլ տալը» անում...

Վլադիկավկազից, ինչպէս ասացի, շարունակելով մեր ճանապարհը երկաթուղիով դէպի հիւսիս արևմուտք և անցնելով մօտ հարիւր յիսուն վերստ՝ կանգ առանք և իջանք «Մինէրալնիյա Վօդըի» կոչուած կայարանում, որ տասներորդն է Վլադիկավկազից հաշուելով։

Այդտեղից արևմտեան - հարաւային ուղղութեամբ մինչև Կիսլօվօդսկ անցնում է մի նոր ճիւղ Ռոստով - Վլադիկավկազի երկաթուղու՝ «Հանքային Ջրերի ճիւղ» անունով, որ ընդամենը վաթսուն ու մէկ վերստ տարածութիւն ունենալով՝ անցեալ տարուանից սկսած անդադար բանում և յաճախակի երթևեկում է, միացնելով իւր գծով «Կովկասի հանքային Ջրերի» վերոյիշեալ չորս բուժավայր տեղերը։

Որչափ Վլադիկավկազից մինչև «Մինէրալնիյա Վօդըի» ասուած կայարանը երկաթուղու գնացքը՝ համարեա թէ ոչ մի բլրակի չհանդիպելով, լայնատարած ու ընդարձակ մի դաշտով է առաջ գընում, որի անսահման հորիզոնը ծածկող ցերեկուայ տօթակէզ ու պղտոր մառախուղի միջով ցիր ու ցան երևում են զանազան ազգի ու լեզուի գիւղեր և «աուլներ»՝ իրանց բազմերամ կենդանիներով, անթիւ արտերով և առատաբոյս բանջարանոցներով, ՝չորս կողմը սփըռուած մարգերում հաւաքուած խոտի անհամար դէզերով, նոյնչափ «Հանքային Ջրերի երկաթուղու ճիւղը», իւր փոքր տարածութեան վրայ, նկարչական անդերով և մէջ ընդ մէջ անտառապատ վայրերով է պտոյտ անում՝ ցոյց տալով երբեմն իւր ուղևորներին հեռուից երևցող Կովկասի երկայնաձիգ լեռնաշղթայի ձիւնազարդ տեսարանը, ուր փառաւորապէս վերանում է մանաւանդ սպիտակափայլ Էլբրուսը երկգլխանի գագաթով։

—Երևում է որ առաջին անգամն էք այդ կողմերը ճանապարհորդում, ասում էր ինձ Ժէլէզնօվօդսկում նոր ծանօթացած պատուական հայ երիտասարդ բժիշկ պարոն Զ., որ այդպէս տաղտկալի է թւում ձեզ Վլադիկավկազից մինչև «Մինէրալնիյա Վօդըի» կայարանը ծովի պէս ասես համատարած դաշտը, չնայելով որ աստօրէն սովվում է այդ հարթութիւնը այդտեղ արդէն հանդարտահոս գետ դարձած Թէրէքով։ Հապա ինչ պիտի ասէք, եթէ մինչև Մոսկվա կամ աւելի հեռու գնայիք և միշտ նոյն հարթ—հաւասար ու տափարակ երկիրը տեսնէիք ու միակերպ և միաձև երևոյթներով, որ ձանձրացնում են ճանապարհորդին...

—Ի՞նչ պիտի ասէի, ի՞հարկէ ոչինչ, պատասխանեցի ես, որովհետև մի քանի մղոն անցնելուց յետոյ՝ փրկարար Մորֆէոսից օգնութիւն հայցելով, նրա ողորմած գիրկը կը հանգչէի և մինչև տեղ հասնելս կ'աշխատէի որ և է կերպով չհեռանալ նրանից։ Թէև պէտք է աւելացնեմ, որ ոմանց նման փակ աչքերով այդպէս երկար ճանապարհորդելը շատ անտանելի և չափազանց աւելի բան կը լինէր ինձ համար։

—Ուրեմն մորֆէապաշտների համախոհ էք եղել... ծիծաղելով վրայ բերեց բժիշկը։

—Հաւատացնում եմ, յարեցի ես, որ այդպիսի դէպքերում և նոյնպէս ուրիշ տեսակ հանգամանքներում, որ չեմ ուզում յիշել այստեղ, հազար անգամ աւելի լաւ է Մորֆէոսին դիմել, քան թէ աչքերն ու ականջները հագնեցնելով, էլ չեմ ասում մաքին տաղտկութիւն պատճառելով, անդադար միևնոյն ձանձրալի ու «դահլա» տանող երևոյթներն ու տեսարանները լսել և տեսնել... Հէնց այդ է գուցէ պատճառը, որ չորս անգամ Եւրոպա ուղևորուելով՝ աշխատել եմ խուսափել այդ ամենից և ուրիշ կողմով ուղղել իմ ճանապարհը՝ առանց դիմելու ձանձրոյթից փրկող Մորֆէոսի օգնութեանը...

Սակայն անցնենք մեզ զբաղեցնող առարկային։—Վերևում ասացի որ Ռոստով-Վլադիկավկազի երկաթուղու գնացքից իջանք «Մինէրալնիյա Վօդըի» կայարանը, որ թարգմանի «Հանքային Ջրերի» իջևան։ Սակայն այստեղ ոչինչ հանքային ջուր չկայ։ Բայց որովհետև այդտեղից է սկսւում դէպի «Հանքային Ջրեր» տանող փոստի նախկին խճուղին, ինչպէս և այժմ երկաթուղու ճիւղը, որպէս արդէն յիշեցի, ուստի և այդ պատճառով անուանել են այդ տեղը «Հանքային Ջրերի կայարան»։

Առաջին անգամ եկող ճանապարհորդը՝ մի ակնարկ ձգելով այդ կայարանի արտաքին տեսքին ու եւրոպական ճաշակով շինուած սեղանատան սրճարանին, որի սպասաւորները սև պաշազգեստները հագած, սպիտակ փողպատներով և նոյն գոյնի ձեռնոցներով մաքուր «դլլուած»՝ ամենայն պատրաստակամութեամբ ծառայում են ուղևորներին և ծախսած աւելիքի կամ խմիչքի համար «պատիւ ղինը» վճարել տալիս, պիտի երևակայէ, եթէ տարաբախտաբար սըրահում անց ու դարձ անող կովկասցի խայտաբղէտ ամբոխը չխանգարէ, պիտի երևակայէ, ասում եմ, թէ կատակ բան չէ հա՛, Եւրոպայի մի որ և է նշանաւոր բուժավայրի նախադուռն է մըտել։

Աւելացնենք սորա վրայ երկաթուղու այդ ճիւղի բաւականին սիրուն, կոկիկ վագոնների՝ ամառային երթևեկութեանը յարմարեցրած, գեղեցիկ սարքն ու կարգը, նկատելի մաքրութիւնը և Ռոստովի կողմից այդտեղ ժամանող ճանապարհորդներից ոմանց օտարահնչիւն արտասանութեամբ ֆրանսերէն լեզուով կատակելը՝ դէպ ու անդէպ done déjà անհամաձայն բացադանչութիւնների կրկնութեամբ, և դուք չէք սխալուիլ, եթէ առ ժամ մի ընկղմուէք «եւրոպական հաճելի երևակայութեան» մէջ։

Ասում եմ առ ժամ մի, վասն զի այդ «եւրոպական դիւրալի երևակայութիւնը» շատ կարճ է տևում. Այո՛, ընդամենը երեք քառորդ ժամ կամ քսան վերստ տարածութիւն՝ այսինքն մինչև որ հասնենք Ժէլէզնովօդսկի կայարանը, և սորա փոքրիկ, բայց սիրուն ոճով շինուածքի քարաշէն սանդուխով բարձրանալով՝ մըտնենք արևելեան դռնից յարմարաւոր սրահը և դուրս գնանք արևմտեան կողմը։

Այդտեղ արդէն. դու ես իմ պարոնը, «եւրոպական հաճելի երևակայութեան» բոլոր ախորժանքը օդն է ցնդւում հիմնովին և մենք կատարելապէս զգում ենք թէ աշխարհիս որ մասին է պատկանում այն երկիրը, ուր գտնուելու բախտն ունինք. . .

Իսկոյն ամենքը անկարգ կերպով թափւում են փողոցի կառքերի տոմսակներ ծախողի վրայ և յարաշտապ՝ մէկը միւսից առաջ կտրելով, շուտով իրանց տեղն են բռնում կառքերում, որ չլինի թէ առանց կառքի մնալով, ստիպուած լինին ոտքով անցնելու հինգ վերստ հեռաւորութիւն՝ այսինքն երկաթուղու կայարանից մինչև նոյն իսկ Ժէլէզնովօդսկ աւանը։ Թէև ազատ շրջող կառքեր էլ կան այդտեղ, բայց ճանապարհորդներին դիւրութիւն տալու համար և կառապանների կամայական վարձուելին չենթարկուելու պատճառով՝ փողոցի կառքերի մեծ մասը երկաթուղու վարչութիւնն ունի վարձած որոշ սակագնով։

Ահա բազմատեսակ ու ամեն ձևի կառքերի երկար շարքն սկսում է շարժուել թէև սիրուն կաղնիների հետ խառն կաղամախի ու բարդենի ծառերի գեղեցիկ մի անտառով անցնող խճուղու վրայ, բայց այնպիսի մի սաստիկ փոշի է բարձրացնում, մանաւանդ եթէ մի փոքր էլ քամի կայ, որ Թիֆլիզից դէպի Սողանլուղ արտաքձան տանող թոզոտ ճանապարհը «փա՛ռք». . .

Անտանելի փոշին թէ կարճ ճանապարհների վրայ և թէ չորս բուժավայրերի շատ փողոցներում, մեծ հրապարակների և հասարակաց մի փոքր յետ ընկած այլ տեղերի անմաքրութիւնն ու չջրելը, դեռ մի կողմն եմ թողնում միւս անյարմարութիւնները, այն տեսակ սովորական երևոյթ է եղել այդ կողմերում, որ կարծես թէ «Հանքային Ջրերի» վարչութիւնը՝ գործնական բժշկութեամբ պարապող հարիւրաւոր մեծապատիւ դոքտորների ու մեծարգոյ պրօֆէսօրների հետ միասին, ջրաբուժական անհրաժեշտ միջոց են համարում այն հազարաւոր եկուորների համար, որոնք ցանկանում են գալ այդտեղ և օգտուել հանքային ջրերի բուժիչ զօրութեամբ։

Այդպէս ուրեմն երկաթուղու կայարանը հինգ վերստ հեռու է, ասացի, Ժէլէզնօվօդսկից։ Եւ երբ մի ձեռնհաս պարոնից հարց ու փորձ էի անում, թէ ինչու երկաթուղու գիծը հէնց կառուցանելու ժամանակ մինչև իսկ Ժէլէզնօվօդսկ աւանը չեն հասցրել, նա պատասխանեց ինձ, թէ դուք սովոր էք Անդրկովկասի և ուրիշ համանման երկիրների երկաթուղիներն ունենալ աչքի առջև, որ շատ և շատ դժուարանց տեղերով են անց ու դարձ անում, մինչդեռ մեր կողմերում, այսինքն ձեզանից հիւսիսային երկիրներում մեծ մասամբ դաշտ են անում կա-

բազմակողմանի ընդունակութիւններով, վարչական ձիրքերով, բացի սոցանից, այդ պաշտօնն ստանձնելուց առաջ, արդէն գրաւած լինի հասարակութեան մէջ մի որոշ դիրք իւր անձի սեպհական արժանաւորութիւններով, անկախ բարեկամական կապերից, տոհմական ծագումից, նիւթական կարողութիւնից և այլն. որին հասարակութիւնը յարգած, պատուած լինի լոկ այն պատճառով, որ նրա սեպհական անձնաւորութեան սահմանից այն կողմը չէ՛ անցնում այդ յարգանքն ու պատիւը դէպի ինքը ձգող ոյժի աղբիւրը, այլապէս ընտրուածի հեղինակութիւնն ու ազդեցութիւնը երկարատև չի լինիլ ընտրող հասարակութեան վրայ: Այդպիսի մի անձնաւորութիւն Շամախում մենք ճանաչում ենք թեկնածու պ. Եգանեանցին, եթէ միայն համաձայնի ընդունել նա այդ ծանր պաշտօնը իւր ծերութեան օրերում:

Տողերիս գրողին քիչ չէ պատահել տեսնել պ. Եգանեանցի առանձնասենեակում ամեն սեռի և հասակի անձնաւորութիւններ, որոնք ոչ միայն դատաստանական, այլև հասարակական, ընտանեկան, ընկերավարական և ամենատեսակ դժուար լուծելի հարցերով դիմել են պ. Եգանեանցի խորհրդներին և ցանկալի վճիռները ստացել այլ և նա է եղել նախկին վիճակաւոր առաջնորդների, դպրոցների հոգաբարձութեանց և այլ հասարակական գործիչների գլխաւոր խորհրդակիցն ու խորհրդատուն. մի խօսքով նա Շամախու հասարակութեան ընդհանուր հայրն ու դատաւորն է, որին դիմում է թէ թուրքը, թէ հայը իւր խեղճից ու մութից բարձր գործերի համար: Բացի այս ընդհանուր բազմադիմի արժանաւոր յատկութիւններից՝ ունի նաև մի եզակի արժանաւորութիւն, որ հազիւ մի ուրիշն ունենայ ամբողջ Շամախում.—նա կատարելապէս տիրապետում է հայ, ռուս և թիւրք լեզուներին, ինչպէս և այդ լեզուներով ազատ գրում է և կարդում. կարծում ենք այս հանգամանքն էլ պակաս նշանակութիւն չունի քաղաքագլխի պաշտօնի համար: Վերջացնելով մեր խօսքը պ. Եգանեանի մասին՝ սորան ենք համարում ամենայարմար և արժանաւոր թեկնածուն Շամախու ապագայ քաղաքագլխի պաշտօնի համար: Սակայն արի տես, որ Շամախեցին մի այսպիսի կարևոր հարց վճռելու ժամանակ ևս առաջնորդվում է «թայֆայական», «խաթըր-խաթրի» սկզբունքներով... Գ. Եգանեանցից յետոյ յարմարագոյնն այդ պաշտօնի համար մենք համարում ենք Շամախու գաւառական բժիշկ պ. Գ. Ցովհաննիսեանցին, որ, եթէ չենք սխալվում, թեկնածու է համարվում և Ալէքսանդրապօլի համար:

Թափառական:

* * *

ՈՒՓԼԻՍՑԻԽԷԻՑ (Գօրիսայ գաւառ) գրում են «Տիֆլ. Լիստ.» լրագրին. «Տեղական հայ հասարակութիւնը, աչքի առաջ ունենալով, որ հայոց եկեղեցին հիմնաւոր վերանորոգութեան է կարօտ, մտադրութիւն ունի Թիֆլիզի թեմական առաջնորդին խնդրել մի մասնաժողով նշանակելու այս եկեղեցայ վերաշինութեան համար»:

* * *

«Վլադիմիր» շոգենաւի խորտակման գործի քննութիւնը յետաձգուած է դեկտեմբերից մինչ յունվար ամիսը:

* * *

ԵՐԿՐՈՐԴ ԵՒ ԵՐՐՈՐԴ ՔԱՌԱՆՈՒԱԳ ԵՐԵԿՈՅԹՆԵՐԸ

Նոյեմբերի 4-ին երաժշտական ուսումնարանի դահլիճում կայացաւ երկրորդ քառանուագ երեկոյթը պ. Մատկովսկու մասնակցութեամբ: Մի հետաքրքիր նորութիւն կար այդ երեկոյթին, այն է՝ Արենսկու Trio (եռանուագ) D-mall op. 32, որ վերին աստիճանի գրաւիչ ու գողարիկ հեղինակութիւն է, մանաւանդ երկրորդ մասը, Scherzo-ն: Այդ եռանուագի վերջին մասում, Finale, ամփոփուած են առաջին երեք մասերի եղանակները, որ մի շատ գեղեցիկ նորութիւն է: Արենսկու այդ կոմպոզիցիան մեծ յաջողութիւն ունի թէ Պետերբուրգում և թէ Մոսկվայում: Պ. Մատկովսկին շատ յաջողութեամբ կատարեց իւր մասը դաշնամուրի վրայ:

Մշտական քառանուագը այդ երեկոյթին նուագեց յայտնի D-dur № 8 քառանուագը և Շուբերտի կվինտետը (հինգ երաժշտական գործիքների համար մի երկ) C-dur, op. 163: Երկրորդ վիոլոնչելի մասը կատարեց ուսումնարանի տաղանդաւոր աշակերտ Պօրբօխօտովը: Համեմատաբար միւս երեկոյթների հետ, երաժիշտները թոյլ կատարեցին այդ հեղինակութիւնները: Բայց մենք չենք կարող մեղադրել մեր յարգելի երաժիշտներին, որովհետև ամենամեծ նուագողները միշտ տրամադրուած չեն լինում անպայման լաւ ածելու:

—

Երրորդ քառանուագ երեկոյթը, որ կայացաւ նոյեմբերի 18-ին, շատ յաջող պէտք է համարել: Մշտական քառանուագը կատարեց Մօցարտի կվարտետը շատ գեղեցիկ կերպով: Այնուհետև Տ. Անտոնովա-Սարաջևան պ. Սարաջևի հետ կատարեց Բեթհովէնի սոնատան դաշնամուրի և վիոլոնչելի համար գրուած: Դա մի այնպիսի սքանչելի, անմահ հեղինակութիւն է և Սարաջև ամուսինների այնպիսի կատարելագործութեամբ, խորին երաժշտական հասկացողութեամբ ու ճաշակով նուագեցին, որ հասարակութիւնը բոլորովին յափշտակուեց: Ի՛նչքան գեղեցիկ է նուագում տ. Անտոնովան:

Որքան աւելի առիթ ենք ունենում յաճախ տիկնոջ նուագը լսելու, այնքան աւելի զարմանում ենք, թէ որպէս յառաջադիմում է նա, չնայելով, որ Թիֆլիզում քիչ առիթ կայ ընտիր երաժշտութիւն լսելու և այդպիսով աւելի ևս զարգացնելու իւր ճաշակը:

Վերջում մշտական քառանուագը ուսումնարանի մի քանի յառաջադէմ աշակերտների մասնակցութեամբ նուագեց Մենդելսոնի օկտետը (ութ երաժշտական գործիքների համար յօրինուած նուագ), մի վերին աստիճանի գեղեցիկ նուագ, որ լսելիս ակամայ յիշում ես փիլիսոփայ Պլատոնի երաժշտութեան բացատրութիւնը. «Երաժշտութիւնը ծով է, մենք կանգնած ենք մի ափում և տեսնում ենք հեռաւոր տարածութիւնը, բայց և այնպէս միւս ափը անկարող ենք որոշել»:

Ինչպէս երևաց այդ հրաշալի գրուածքի կատարելուց, երաժիշտները բոլորովին պատրաստ չէին: Ամենից շատ նշմարելի էր այդ վերջին մասում, որտեղ համարեա բոլոր գործիքները աններդաշնակ էին ածում, չնայելով պ. Վասիլևի (առաջին ջութակ) եռանդուն ղեկավարութեանը:

—

ՐԵԳԻԵՐ ՔՈՅՐԵՐԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Ամսոյս 19-ին, ներկայ եղանք մի վերին աստիճանի հետաքրքրական նուագահանդէսի: Չորս քոյր,—մինը Բագալիա դաշնամուր նուագող, միւսը Սօֆիա՝ ջութակ ածող, երրորդը՝ Լօրա՝ ալտ նուագող և չորրորդը Էմիլիա՝ վիոլոնչել ածող,—ներկայացան հասարակութեանը: Բոլորն էլ մատաղահաս, գրաւիչ ու տաղանդաւոր, նոքա արդէն տպաւորութիւն են գործում հէնց միայն բեմ դուրս գալով:

Նոքա չափազանց վարժ և անսասելի կողմից միանգամայն գովելի կերպով են նուագում քառանուագները: Բայց մանաւանդ հետաքրքրական էր լսել օրիորդներին իրանց մասնագիտական գործիքների վրայ նուագելիս: Օր. Սօֆիան շատ կատարելագործուած կերպով ածեց ջութակի վրայ մի քանի դժուար նուագներ. սակայն զգացմունք արտայայտելու կողմից նա պատրաստ չէ իբրև երաժշտուհի:

Ապա միւս քոյրը՝ օր. Էմիլիան խոշոր տաղանդ է երևում. նա նուագեց solo վիոլոնչելի վրայ վերին աստիճանի դժուար հեղինակութիւններ: Նրա մատերն այնպիսի արագութեամբ և թեթևութեամբ սահում են վիոլոնչելի լարերի վրայ և նրա ածելու եղանակն այնքան նշանաւոր է, որ անկասկած մեծ երաժշտական ապագայ է սպասում տաղանդաւոր օրիորդին:

Առհասարակ մեծ յաջողութիւն ունեցան օրիորդները. հասարակութիւնն անվերջ ծափահարութիւններով վարձատրում էր նոցա իր ստացած բաւականութեան համար: Ժողովարանի դահլիճը ծայրէ ի ծայր լի էր:

Սարգ. Բ.

* *

Ներկայումս բարիտոն պ. Բէգլար Ամիրջանեանցը տեղական յաջողութեամբ կօնցերտներ է տալիս Սարատովում: Գոնեա տեղական «Սարատովսկի Դնեվնիկը» խօսելիս չէ դադարում մեր բարիտոնի ձայնը, երաժշտական հմտութիւնը և նուրբ ըմբռնողութիւնը գովաբանելու. իսկ Սարատովի հասարակութիւնն անդադար «bis»-եր է գոչում և անվերջ ծափահարութիւններով վարձատրում Բ. Ամիրջանին:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

*** «Նովոյէ Վրէմիա» լրագիրը աւելի ընտիր գործի արժանի եռանդով շարունակում է մի այնպիսի արհեստով պարապել, որ ոչ միայն անվայել է Ռուսիայի հասարակական կարծիքը ղեկավարելու յաւակնութիւն ունեցող մեծ թերթի, այլ և ուղղակի նախատեսնուած է քրէական պատժագրքում: Շատ ժամանակ չկայ, որ պ. Կասպերովը բռնեց այդ թերթի գողութիւնները, ապացուցանելով, որ նորա մէջ լոյս տեսնող յօդուածներից շատերը ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ արտագրութիւններ պաշտօնական զեկուցումներից, այժմ «Նովոստի» լրագիրը «Նովոյէ Վրէմիայի» աշխատակից պ. Գուրիևի մի այլ սխրագործութիւնն է մերկացնում, որ անշուշտ ռուս ֆինանսիստի առաջին յանցանքը չէ: Լսեցէք, ընթերցող.

«Նովոյէ Վրէմիայի» նոյեմբերի 6 ի համարում զետեղուած է մի ֆէլիետօն՝ «Շաքարը միջազգային առևտրութեան մէջ» վերնագրով և «Ա. Գուրիև» ստորագրութեամբ: Խնդիրը հետաքրքրական է և թւում է, որ հեղինակն ինքնուրոյնաբար է մշակել իր նիւթը: Սակայն... այդ ֆէլիէտօնն իսկօք ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ համարեա բառացի արտատպումն երեք շարադրութիւններից: Այն ֆէլիէտօնի իսկական հեղինակները՝ որ կրում է պ. Գուրիևի ստորագրութիւնը, են՝ 1) պրօֆ. Եանժուլը (Основныя начала финансоваго хозяйства“ հրատ. 1895 թ. եր. 436—438), Վ. Ի. Անդրիէվը (Всемiрная Колумбова выставка 1893 г. въ Чикаго. եր. 335 և հետևեալ.) և գլխաւորապէս Ռիխարդ Ցիմերմանը („Der Zucker im Welthandel“ հրատ. 1895 թ.): Վերջին գրքոյկից պ. Գուրիևը՝ բացի վերնագրից քաղել է իր ֆէլիէտօնի նախագիծը, թուանշանները և այլն: Դժբաղդաբար պ. Գուրիևը նոյն ճշդութեամբ չէ արտագրել պ. Ցիմերմանի գրքից, որքան իր հայրենակիցների երկերից: Այդ պատճառով նորա ֆէլիէտօնում կոպիտ սխալներ են պատահում, որոնց մէջ մաս և բաժին չունի գերմանական հեղինակը: Օրինակ պ. Գուրիևը շփոթել է ռուբլիները գուլդէնների հետ, այնպէս որ շաքարի՝ աշխարհիս արդիւնաբերութեան ընդհանուր գումարը 710 միլիոն գուլդէն չէ ցոյց տուած, այլ 700 միլիոն ռուբլի. Սպանիայի արդիւնաբերութիւնը տասնապատկուած է (եր. 36) և այլն և այլն»:

*** «Ռուսկ. Վեդ.» լրագիրը խօսելով նորերումս վախճանուած Ալէքսանդր Դիւմայի գրականական երկերի մասին, ի միջի այլոց վերագրում է նորան «Supplice d'une femme» («Մի կնոջ տանջանքը») դր. հեղինակութիւնը: Կարող ենք հաւատացնել ռուս լրագրի խմբագրութեան, որ հանգուցեալ Դիւմայի մաքովն անգամ չէ անցել այդ գործը գրելու. «Supplice d'une femme» ը, որ ներկայացուած է եղել տակաւին 1879 թուին նաև Թիֆլիզի հայկական բեմի վրայ, պատկանում է դը-Ժիրարդէնի գրչին:

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԲԱՐԹԵԼԷՄԻ ՍԷՆԹ-ԻԼԷՐ

(Մահացուցակ)

—

Այս օրերս Փարիզում վախճանուեցաւ 90 տարեկան հասակում յայտնի գիտնական և պետական գործիչ Բարթելէմի Սէնթ-Իլէրը: Նա ծնաւ 1805 թ. իւր կրթութիւնն աւարտելուց յետոյ մտաւ ծառայութեան արտաքին գործոց նախարարութիւնը և միևնոյն ժամանակ նշանաւոր եղաւ իբրև ազատամիտ հանճարաւոր հրապարակախօս: 1833 թուականից նա թողեց հրապարակախօսի ասպարէզը և իրան գիտնական գործունէութեան նուիրեց: 1838 թ. պ. Բարթելէմի Սէնթ-Իլէրը նշանակուեցաւ College de France-ի ուսուցչապետ և 1839 թ. ճեմարանի անդամ: 1848 թուականի փետրուարի յեղափոխութիւնից յետոյ նա ընտրուեցաւ և օրէնսդրական ժողովների անդամ, իսկ 1851 թուականին պետական հարուածի ժամանակ կալանաւորուեցաւ և բանտարկուեցաւ Մազասում: Սրանից Բարթելէմի Սէնթ-Իլէրը հրաժարուեցաւ երդուելու Նապոլէօնին և ուսուցչապետութեան պաշտօնից զրկուեցաւ: Երկրորդ կայսրութեան ժամանակ նա զբաղուած էր ինքնուրոյն գիտնական երկասիրութիւններով սանսկրիտ և հին դասական մատենագրութեան մասին: Նապոլէօնի կառավարութեան անկումից յետ Բարթելէմի Սէնթ-Իլէրն ընտրուեցաւ Բորդոյի ազգային ժողովի անդամ և այստեղ նպաստեց իւր բարեկամ Տիէրի հանրապետութեան նախագահ ընտրուելուն: 1876 թ. նա ծերակոյտի անդամ ընտրուեցաւ ցմահ. իսկ 1880 թ. Ֆերրիի նախարարութեան ժամանակ արտաքին գործոց պաշտօն էր վարում: Հանգուցեալ գիտնական երկերը վերաբերում են յոյն գրականութեան պատմութեան, սանսկրիտ լեզուին և հնդկական փիլիսոփայութեան. սոյնպիսիք են նորա հետազօտութիւնները արիստոտէլի տրամաբանութեան, Ալեքսանդրիայի դպրոցի, Վեդաների, Բուդդայի և Բուդդայականութեան, Ղուրանի մասին և այլն: Բացի այս նորա գրչի արդիւնք են Արիստոտէլի և Հոմերոսի երկերի թարգմանութիւնները ոտանաւորով:

ՆԱՄԱԿ Կ. ՊՈԼՍԻՑ

Կ. ՊՈԼԻՍ, նոյեմբ. 11.

(Թղթակցութիւն «Արձագանքի»)

—

Իմ բացակայութեան միջոցին պատահած են դէպքեր, զորս բնական տհաճութեամբ կը հաղորդեմ ձեզ, թէև հաւանական է, որ անոնց մեծ մասը բերած է ձեզ եւրոպական մամուլը:

Սուլթանին սենեկապետներէն հաճի Ալի-պէյ և Էմին-պէյ, որոնք պաշտօնանկ եղած էին և առաջնոյն յաջորդ իսկ կարգուած է Իզզէթ-պէյ մը, այժմ նորէն ստացան իրենց պաշտօնը:

Խրիմ հրատարակուող «Թէրճիման» անուն թաթարաց լրագիրը, որ սակայն այստեղ կը տպագրուի և կամուրջին վրայ ազատ վաճառելով ամեն տաճիկ կը կարդայ, այս օրերս սկսած է հայոց դէմ սաստիկ յօդուածներ գրել: Այդ 4½ հայերը, կ'ըսէ թերթը, կաշխատին սուլթանին թշնամանել և ինքնօրինութիւն կազմել Տաճկաստանի և Կովկասի Հայաստանը միացնելով, որոց մայրաքաղաքը կը լինի Թիֆլիզ: Թաթար հեղինակը, իր այսքան յանդուգն և լպիրշ ենթադրութեամբ շատ մեղադրելի չէր լինիր, եթէ միամտութեամբ գրած լինէր, բայց ճիշդն այն է, որ որոշ չար նպատակաւ կընէ այդ արտառոց հրատարակութիւնը. իբր փոխարինութիւն սոյն կառավարութենէն ստացած մեծ ռոճիկին: Թող եթէ մէկ ամենախեղճ հայու հարցնէր, ստանալիք պատասխանն ապահովապէս սա պիտի լինէր, որ տաճկահայերը կը նախանձին ռուսահայոց հանգիստ ու ազատ կեանքին, և կուզեն անոնց չափ բարեբաղդ ըլլալ իրենց երկրին մէջ:

Իսկ միւս կողմանէ, կառավարութիւնը տեսնելով, որ հայ թերթերը իրենք ոչինչ կը գրեն սուլթանի ճըշմարտութեան դէմ, ինք գրած և զրկած է անոնց յատուկ յօդուածներ, զորս հայ խմբագիրք ապշութեամբ կարդացած և մերժած են հրատարակել, նախադաս համարելով դադարեցնել իրենց թերթերը: Այսպէս «Արևելք» և «Ճէրիտէյի Շարքիէ» և մինչև իսկ «Հայրենիք» չեն հրատարակուիր այլ ևս:

Բայց փառք Աստուծոյ, Պարտիզակցի Վահան վարդապետ Տէր-Մինասեան, շաբաթ օր հրատարակեց «Յոյս» անունով մի շաբաթաթերթ և այսպէս ազգասիրաբար լցուց դադրած թերթերի պակասը:

Այս անյոյս վիճակին մէջ «Յոյսը» յոյս կը տայ հայերուն, խորհուրդ

ուցանել թէ հասարակ և թէ անտառոտ լեռների կամ բլուրների միջով անգամ, որ սակայն այնքան էլ շատ չեն մեր հարթհաւասար, տափարակ աշխարհում. և կար վերջապէս այդպիսի է կամքը պարոնայք ճարտարապետների, որոնք որ կողմը ուզեն՝ այն կողմն էլ կ'անեն մեռելի գըլուխը: Բայց որ այժմ բարձրագոյն հրամայուած է՝ ինչ պիտի անեն, —հարկաւ ստիպուած են մինչև իսկ Ժէլէզնովօդսկ հասցնել գիծը՝ նոր հանգամանքներից նորապէս օգտուելով ի հարկէ:...

III

Ժէլէզնովօդսկ ասուած տեղը, որ Թէրքի նահանգի կոզակների անտառապատ մի աւան է, իւր վերակոչումն ըստացել է այն հանքային հարուստ ջրերի առատաբուխ աղբիւրներից, որոնց երկաթախառն յատկութիւնը իւր բուժիչ զօրութեամբ յայտնի է եղել շատերին տակաւին դարուս սկզբից:

Բուժավայրս՝ որ մօտ երկու հազար սանաչափ բարձրութիւն ունի Սև ծովի մակերևոյթից հաշուած, գտնվում է ընդարձակ մի ծառազարդ ձորում, որ ձըգվում է արևելքից դէպի արևմուտք և կամ, եթէ կուզէք, ընդհակառակը: Իսկ հարաւից և հիւսիսից պատած է Բէշթաու և Երկաթալեռ կոչուած անտառային բարձրութիւններով:

Բնակարանները, ճաշարանները, լոգարանների շէնքերը, աղբիւրները, այլ և այլ շինութիւնները՝ իրանց սաւերախիտ ծառաստանով (parc), և մի խօսքով ամբողջ աւանը, որ վերոյիշեալ ձորի մօտ երկու վերստ տարածութիւն ունի բըռնած, ըստ մեծի մասին երկաթալերան զառիվայրի կողմն են փռուած, մինչդեռ ձորի միւս կողմը գեղեցկապէս շարունակելով տարածվում է ընդարձակ անտառը, ուր տեղ տեղ երևում են նոյնպէս նորաշէն տներ և շէնքեր: Սրանցից նշանաւոր է երկրագործական և պետական կալուածների նախկին մինիստր Ոստրովսկու անունը կրող լողարանների նորակառոյց շինութիւնը մաւրիտանական շքեղազարդ ոճով, որ 1893 թուին է աւարտած: Այդ շինութիւնը այն միակ հաստատութիւնն է «Կովկասի հանքային ջրերի» չորս բուժավայրերում, որ համապատասխանում է ժամանակակից ջըրաբուժական գիտութեան գրեթէ բոլոր պահանջներին: Այո, այդ միակ հաստատութիւնն է, ասում եմ, որ իւր տեսակի մէջ եւրոպական լողարանների շինութեան կարգն ու սարքն ունի: Բայց մեծ ծախսը, ինչպէս ասում են, զարմն չէ բերում...

Որչափ բնութիւնը իւր առատ ձիրքը պարգևելով թէ այդ և թէ միւս երեք բուժավայր տեղերին՝ առիթ է տուել մարդկանց վայելելու իւր կենսատու շնորհքի պտուղները, նոյնչափ՝ համարեա մի դար շարունակ, ծոյլ և ժլատ են գտնուել այդտեղ մարդիկ՝ իրանց արուեստով ու գիտութեամբ կարգաւորելու բնութեան պտուղների առատ արդիւնքն այնպէս, ինչպէս որ նախ և առաջ անհրաժեշտ հարկաւոր է: Խօսքս ի հարկէ հիւսիսային Կովկասի կլիմավայրերի ժողովրդների մասին չէ, այլ հասկանալի է, թէ ում եմ ակնարկում:

Անկասկած Կովկասի հանքային ջըրերը իրանց բազմատեսակ յատկութեամբ և հարստութեամբ շատ նշանաւոր են, առատ են, որով մասնագէտ եւրոպացիներն անգամ հիացել են՝ ընդամենը վաթսուն վերստ տարածութեան վրայ այդքան հարուստ և օգտակար հանքային ջրեր տեսնելով, վայրերը գեղեցիկ են, բնութիւնը շնորհալի է, որպէս առհասարակ Կովկաս երկրի շատ և շատ տեղերը, բայց այդ բոլորի հետ միասին թող տան այդտեղ բուժուողներին այն մի երկու գլխաւոր բանը, որ՝ ինչպէս ասեցի, նախ և առաջ անհրաժեշտ հարկաւոր է ոչ թէ մի որևէ բուժավայրում, այլ և ամեն մի կանոնաւոր տեղում, ուր մ ա ր դ ի կ են ապրում: Թող տան յարմար բնակարան, սնուցիչ, թարմ կերակուր, քաղցրաբուխ—անուշ խմելու ջուր, պահպանեն մաքրութիւն առ հասարակ և կարևոր ուշադրութիւն դարձնեն առողջապահական սարքական և միւս էական յարմարութիւններին միայն: Իսկ սրանից աւելին կամ մնացածը թող իրանց «փէշքէշ» լինի: Բայց դժբախտաբար այդ անհրաժեշտ բաներն էլ գրեթէ չկան յիշեալ բուժավայրերում, որոնց թէ արուարձաններն և թէ մասամբ իրանց մէջ գտնուած կոզակների թաղերի (սլօբօտկաների) աղտոտելի ու անտանելի դրութեան մասին չարժէ իսկ խօսել:

Օրինակ այդ չորս բուժավայր տեղերը՝ թէև ունին արդէն նոր կառուցուած ջրմուղներ, որ խմելու բաւականին անուշ ջուր են մատակարարում, (բացի Էսէնթուկի ջրից, որ ոչ այնչափ առողջարար բաղադրութիւն ունի), սակայն տուած ջրի քանակութիւնն այնչափ չէ, որ անհրաժեշտ գործածութիւնից և մասամբ մի երկու տեղ ջրելուց զատ, բաւականանայ նոյնպէս փողոցների ու հրապարակների ջրելուն, որոնք ինչպէս վերև յիշուեցաւ, չոր ժամանակ սոսկալի փոշիով և անձրևային ու խոնաւ օրերին հաստ ցեխով ու դրբերով են ծածկվում:

Իսկ Կիսլօվօդսկում, որ յայտնի է իւր սիրուն, գեղատես դիրքով, լեռնային մեղմ ու կազդուրիչ, թէև երբեմն ոչ այնքան առողջարար օդով, և առաւելապէս իւր հռչակուած ածխաթթուային հաղուագիւտ աղբիւրով, որին չերքէզները «Նարզան» անունն են տուել, այսինքն քաջերի հերոսների խմիչք, ամենակարևորը թողած՝ այնպիսի բաներ են ձեռնարկում, որ էապէս աւելորդ շքեղութիւն (lixe) պէտք է համարել, եթէ չասեմ շռայլութիւն:

Այստեղ, որ կլիմայական ամառանոց բուժավայր է համարվում (климатическiй курортъ), փոխանակ բոլոր փողոցները կարգին մաքուր պահելու և ըստ հարկին ամեն տեղ ջրելու և լուսաւորելու՝ մի երկու գլխաւոր փողոցներում և ծառաստանի մէջ էլէքտրական լուսաւորութիւն են մտցրել, կիսախաւար և կեղտոտ թողնելով մնացած փողոցները, ինչպէս որ են միւս բուժավայրերում ևս: Ցեռոյ էժանագին բնակարաններ կառուցանելու փոխարէն (այժմ սկսել են կառուցանել) մի մեծ թատրոն և մի ընդարձակ «կուրզալ» (բուժասրահ) են շինում՝ իրանց բոլոր մեծածախս և ճոխ պարագաներով և այլն: Ասում են, թէ այդ ամենը ձեռնարկել է Վլադիկավկազի երկաթուղու վարչութիւնը: Շատ լաւ: Բայց մեր ինչ գործն է, թէ ով է կառուցանում այդ բոլորը: Ամեն մի առողջացող անձն կը վկայէ և հազար անգամ աւելի օգտակար կը լինէր, եթէ շատ անգամ կրկնուած մի քանի անհրաժեշտ կարևոր յարմարութիւնների ձեռնարկելուց և ի վախճան հասնելուց զատ՝ չորացնել, մաքրել տային նոյնպէս թէ այդ Կիսլօվօդսկ աւանի և թէ միւս բուժավայրերի մօտ կամ շրջականերում եղած խոնաւ ու ճահճոտ տեղերը:

Խոնաւ ու ճահճոտ տեղեր, որ բացի մոծակ, մժեղ և այլ միջատներ գոյացնելուց՝ յաճախ դող ու տենդ են մատակարարում ինչպէս այդ «կլիմայական բուժավայրի» (sic !), նմանապէս և միւս երեք բուժավայր տեղերի թէ ժամանակաւոր և թէ մնայուն բնակիչներին. էլ չեմ ասում մարմնով թոյլ և բուժուող էակներին, որոնք ինքն ըստ ինքեան արդէն տրամադիր են աւելի շուտ վարակուելու ամեն հիւանդութեամբ: Այդ թաց ու ճահճոտ տեղերն են անշուշտ գլխաւոր պատճառը, որ Կիսլօվօդսկում երեկոները և առաւելապէս գիշերը խոնաւութիւնն զգալի է դառնում:

Գալիս ենք օրինակ Ժէլէզնովօդսկ՝ Ռուսաստանի այդ Ֆրանցէնսբադը, ինչպէս որ անուանում են դրան, և ոչ մի հիւրանոց չկայ, ուր կարողանանք մի գիշեր գոնէ անցնել և ապա՝ միւս օրը աջ ու ձախ նայելով կարգադրենք մեր գործը: Բաւական չէ այս, վարձու առնող բնակարաններում անգամ ոչ մի սենեակ չէք գտնի օրավարձով. պէտք է անպատճառ ամսով վարձէք, եթէ այն էլ գըտաք, և իսկոյն վճարէք ամսականը: Իսկ եթէ բան է՝ հետևեալ օրը անյարմար և մինչև անգամ հակաառողջական տեսնէք ձեր վարձած սենեակը և կամենաք ուրիշ տուն փոխադրուիլ, տուած փողից ոչինչ յետ չէք ստանալ: Բայց և սենեակների գինն էլ բուժական շրջանի (սէզօն) բանուկ ժամանակ մէկը երեք է դառնում և դժուար թէ ամսական հարիւր կամ ութսուն ռուբլուց պակաս մի սենեակ ճարէք, որ այն էլ արժանի լինի իւր փոքր ի շատէ յարմարութեամբ մարդկային բնակարանի այդ անուան և ուր գոնէ երկու հոգի կարողանան անշփոթ տեղաւորուիլ»

Մեր ժողովրդական ասացուածը թէ «պատն ականջ ունի»՝ այդ կողմերում բոլորովին փոխվում է, որովհետև ոչ թէ միայն այդ տեղի պատերն ունին ականջ, այլ և առաստաղը, յատակը. այնպէս որ կամայ ակամայ թէ հարևանդ է քեզ լըսում, և թէ դու հարևանիդ: Պատուհաններից, ճեղքերից, բացուած տեղերից հո էլ ցուրտ, քամի, թոզ, արևի տաք ու տաքութիւն, մոծակ, մժեղ ինչքա՛ն ասես: Կարծես ամեն բան այդտեղ «թքով կպցրած» լինի:

Տան սպասաւորների ծառայութիւնն էլ՝ Աստուած ծառայութիւն համարէ: Տանտէրների մեծ մասը ծառաներին ու աղախիններին ձրի են վարձում, կամ աւելի ճիշտ ընդունում, այն յուսով որ կենողները վճարեն նրանց ամսականը, և ստիպուած վճարում են էլ ի հարկէ: Ուրեմն բնակարանի վարձին պէտք է աւելացնենք ծառաների տալիք փողն էլ, որ աւելի «կլոր գումար մը» գոյանայ:

Ն. Ցարոյ

(Կըշարունակուի)

տալով խոնարհութեամբ դիմել օսմ. կառավարութեան, որ պարզէ ամեն ինչ, և խլուր ափ չառնել կեղծաւոր և անզօր Եւրոպայի դռներն։

Թէ ինչպէս յանկարծ ծնաւ «Ցոյսը», երբ մի ոևէ հայ նոր թերթի հրատարակման համար չըսեմ անհնարութիւն, այլ անհուն դժուարութիւն կայ, այդ գաղտնիքը պէտք է որոնել Վահան փաշայի վարդապետի անցեալին մէջ։

Աւստրիոյ դեսպան պ. Գալիչէ անցեալ կիրակէ ունկնդրութեան հրաւիրուեցաւ սուլթանի մօտ երկար ժամանակ և տեսակցեցաւ անոր հետ, իր գաղափարներին ստանալու համար։ Դեսպանին խոհեմ ու պատշաճ կարծիքները մեծ տպաւորութիւն բրած են վեհապետին վրայ։

Խրիմի «Թերճիմանի» վերջին երկու թիւերը շատ հետաքրքրական հանգամանք ունին. այժմ ալ կը գրէ՝ հայերը մեծ կարողութիւններ ունին, Տաճկաստանի ամբողջ վաճառականութիւնը իրենց ձեռքն է և այլն, թերևս զգալով իր նախորդ թուերու ամբարտաւան սուտերիններուն ծանր ազդեցութիւնը թեթևցընելու պէտքը։ Ահա մի criminel թերթ։

Պօսֆօր։

ՏԱՃԿԱ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲԱՂԷՇԻՑ մեզ գրում են նոյեմ. 25 թուով.

«Հինգ օր առաջ զգացինք մեր կոտորածի նշանները։ Այդ բանի համար բոլոր վաճառատներ կողպելով գլխեցինք Առաջնորդական տեղապահ տ. Յակոբոս վարդ. Ձահպալեանին, որ քաղաքական ժողովոյ խորհրդակցութեամբ դիմէ կառավարութեան և նորա ուշադրութիւն խընդրէ այդ հանգամանքի վրայ, որ արիւնոտ գոյներով սկսեր էր կատարուել մեր շուրջը։ Կառավարութիւնը՝ կաշուց դուրս գալով, հաւատացրեց, որ ոչինչ չկայ և միւս կողմից խստիւ պատուիրեց, որ գործատներն ու վաճառատները բաց անեն և իւրաքանչիւր ոք ամենայն վստահութեամբ իւր զբաղմունքին հետևի։ Հայերը հաւատալով Վալի փաշայի խոստման, (որ խոստումից շատ սպառնալիքներ լսեցին), սկսան միամտիլ և իրենց գործին հետևիլ։ Մահմեդական ամբոխը, որին միացած էին նաև մօտ 350 մօտկանցի զինեալ քիւրդերը, ամսոյ 13-ին, կէսօրից յետոյ, սկսան սոսկալի կատաղութեամբ յարձակուիլ քաղաքի ու շուկայի վրայ։ Թէ շուկայի և թէ փողոցների մէջ եղող հայերից և ոչ մէկը չկարողացաւ ազատուիլ։ Կատաղի ամբոխը շատ փողոցների ու թաղերի մէջ խորտակեց նաև բնակարանների դռները և այնտեղ ևս կոտորածներ արաւ։ Շուկան, վաճառատներ և բնակարաններ բոլորովին աւերի մատնուեցան։ Ընդհանուր կոտորելոց թիւը կը հաշուի 1500։ Բողոքական միսիօնարութիւնը հազիւ հազ կարողացաւ վտանգից ազատուել։ Միստր Ճօրճը անմիջապէս հեռագրով դիմեց Մուշ անգլիական հիւպատոս պ. Համպսոնին և նրա ուշադրութիւն խընդրեց այդ վայրենի հանգամանքի վրայ։ Ցայտնի և երևելի վաճառականներէն սպանուած է Պաքալեան Սերոբ աղան։ Աւելի անհարկու վընասներ ու կոտորածներ տեղի ունեցած են Բաղէշու շրջակայքը գտնուող գիւղերի և գաւառների մէջ։ Խուլթիկ գիւղը, որ բաղկացած է մօտաւորապէս 500 զուտ հայ տներից, բոլորովին աւերակ է եղեր։ Խիզան, Տախիկ, Գիւլզատէ գաւառները, սոսկալի կոտորածի ու աւարառութեանց մատնուեր են. Խարզան գաւառը, որ Սղերտի իշխանութեան կը հպատակի, և 22 հայաբընակ գիւղերից է բաղկացած, միմիայն զերծ է մնացեր մէկ գիւղը. նա էլ մահմեդականութիւն ընդունելով է կարողացեր ազատուել։ Բաղէշոյ ընդարձակ կուսակալութիւնը բոլորովին աւերակ տեսք ունի։ Քաղաքի մէջ տեղի ունեցած կոտորածների մարմինների կէսը կառավարութիւնը իւր հատուկ խորամանկութեամբ թաղել տուաւ իրենց (տաճկաց) գերեզմանոցի մէջ, իսկ մնացածները մօտ 5 օր մնացին փողոցների և թաղերի մէջ թափթփած։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԹԻՒՐՔԻԱ.—Երէկ և այսօր Իլդիզ-Քեօսկում խորհուրդ կայացաւ պաշտօնեաների համար ֆիրման հրատարակելու վերաբերմամբ։ Սուլթանի յանձնարարութեամբ Սայիդ-փաշան, որ խորհուրդներին ներկայ էր, Տեֆիկ-փաշայի հետ բոլոր դեսպանների մօտ գնացին, որոնց և հաւատացրին, թէ Կ. Պօլսում կատարեալ անդորրութիւն է և նախազգուշութեան անհրաժեշտ միջոցները կըգործադրուին։ Այդ տեղ խնդիր է եղել երկրորդ պահականաւերից հրաժարուելու։ Դեսպանները, որ նորից խորհրդակցութեան պիտի ժողովուին, որոշ պատասխան չտուին։

—Կ. Պօլսում ծովային ցոյց կազմելուն դէմ ձայն է բարձրացրել „Kölnische Zeitung“ լրագիրը. «Օտար երկրացիների դրութիւնն այժմ վտանգաւոր չէ, ասում է լրագիրը. սակայն ծովային ցոյցը կարող է ընդհանուր կոտորած առաջացնել. և այն ժամանակ նաւատորմղի զօրքերը, եթէ ափն անգամ իջնեն, անզօր կը լինին եւրոպացիներին պաշտպանել ամբոխի մոլեռանդութիւնից»։ Լրագիրը խորհուրդ է տալիս ծովային ցոյցերի փոխարէն մի քանի նաւահանգիստներ գրաւել և զօրքերը Փոքր-Ասիա հանել։

ԻՏԱԼԻԱ.—Արտաքին քաղաքականութեան վերաբերմամբ Իմբրիանին հարցապնդում ուղղելով արտաքին գործոց նախարարին, ասաց.—Իտալիան չպիտի ծառայի այնպիսի շահերի, որոնք Թիւրքաց ժառանգութեանն են վերաբերում։ Արտաքին գործոց նախարարը ճառախօսի խօսքը կտրելով, յայտնեց.—Իտալիան ոչ որի ծառայ չէ և չի կարող լինել։

«ԱՐՁԱԳԱՆՔԻ»

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

«ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ» ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

Նոյեմբերի 23-ից.

Կ. ՊՈԼԻՍ. («Կորր. Բիւրօ»).—Էրզրում հասաւ Փոքր-Ասիայի նահանգների յանձնաժողովը. նոյն տեսակ յանձնաժողով գնաց նաև Խարբերդ։

ԼՕՆԴՕՆ.—Հռոմից „Daily News“-ի ստացած տեղեկութեանց նայելով իտալական բոլոր զինարաններում եռանդուն գործունէութիւն է նկատվում, որպէս զի բոլոր Իտալիայի ծովային ույժերը պատրաստ լինին ինչ էլ որ պատահելու լինի։ „Riemonte“ զրահաւորին հրամայուած է լողալ դէպի Լեվանտի ջրերը։

Խմբագիր-Հրատարակիչ
ԱՐԳԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)

Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր, բացի կիւրակի օրերից.

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, սիֆիլիսի և վեներական հիւանդութիւնների։

Կ. Մ. ԶԻԿՈՎԱՆԻ—9-10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հ.

Կին-բժիշկ Ա. Ի. ՍՈՐՕԿԻՆԱ—ՃՉԵՐԲԻՆԻՆԱ—11—12 ժ. կանանց և ներքին հ.

Ի. Փ. ՊՐՕՏԱՍԵՎԻՉ—12—1 ժ. ականջի, կոկորդի, քթի և կրծքի հ. երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ։

Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին, երեխայոց և նեարդային հ. երեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ։

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Ի. Փ. ՊՐՕՏԱՍԵՎԻՉ—5—6 ժ. երեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ։

Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆԵԱՆ—5—6 ժ. երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ։

Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ—6—7 ժ. սիֆիլիսի, մէզի և սեռական օրգանների ներքին և մորթի հ.

Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ քիմի-խաչոտաբանական հետազօտութիւն է անում մէզի, խխի, արեան, կաթի և այլն։

Վճար 50 կ.: Համախորհրդի (կօնսիլիում) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ։

Բժշկական ընդունարան

ԲԺՇԿ. ԴՕԿՏՕՐ.

ԱԻԵՏԻՔ ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ

Սօլօլակ, Սերգիևսկի փողոց № 14.

Բացի գլխից գործադրվում են նաև զանազան տեսակ ՋՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ, ԷԼԵԿՏՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ և այլ ֆիզիքական միջոցներ։

ՆԵՐՔԻՆ և ՆԵԱՐԴԱՑԻՆ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐ ընդունվում են ամեն օր (բացի կիւրակի և տօն օրերից)

12½—1½ ժ. ցերեկը { կինարմատներ և երեխաներ

1½—2-ը ժ. ցերեկը և 7-ին մօտ երեկոյեան { տղամարդիկ

Ընդունարանում գանվում են որոշեալ ժամերում մանկաբարձ-մասսաժ անող կին և մասաժիստ պարոն։

Անդրկովկասեան երկաթուղի

Մարդատար գնացքը Թիֆլիզից Բաթում դուրս է գնում առաւօտեան ժ. 9-ին 30 ր. և Բաթում հասնում է երեկոյեան ժ. 9-ին 45 ր.:

Փօստային գնացքը Թիֆլիզից Բագու դուրս է գնում ցերեկուայ ժ. 1-ին 10 ր. և հասնում է Բագու առաւօտեան 7 ժ. 30 ր.:

Փօստային գնացքը Թէֆլիզից Բաթում դուրս է գնում երեկոյեան ժ. 6-ին 50 ր. և Բաթում հասնում է առաւօտեան ժ. 8-ին 15 ր.:

Մարդատար գնացքը Բաթումից Թիֆլիզ դուրս է գալիս առաւօտեան ժ. 9-ին 40 ր. և Թիֆլիզ հասնում է երեկոյեան ժ. 9-ին 55 ր.:

Փօստային գնացքը Բաթումից Թիֆլիզ դուրս է գնում գիշերուայ ժ. 11-ին 20 ր. Թիֆլիզ է հասնում ցերեկուայ ժ. 12-ին 25 ր.:

Փօստային գնացքը Բագուից Թիֆլիզ դուրս է գալիս գիշերուայ ժ. 11-ին 5 ր. և Թիֆլիս հասնում է ցերեկուայ ժ. 5-ին 50 ր.:

Ապրանքա-մարդատար գնացքը Թիֆլիզից Գանձակ դուրս է գնում երեկոյեան 7 ժ. 27 ր. հասնում է Գանձակ առաւօտեան 7 ժ. 40 րոպէին։

Ապրանքա-մարդատար գնացքը Գանձակից Թիֆլիզ դուրս է գալիս երեկոյեան 6 ժամին. հասնում է Թիֆլիզ առաւօտեան 7 ժ. 35 րոպէին։

ՓՈՍՏԱՅԻՆ ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԻՒՆԸ

Վրաց պատերազմական ճանապարհով.

Թիֆլիզից՝ հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքն ուղարկվում է առաւօտեան 8 ժամին, գիշերում է Մլէթի կայարանում, Վլադիկավկազ է հասնում հետևեալ օրը ժամը 7-ից մինչև 8-ը երեկոյեան։

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) ուղարկվում է կէսօրից յետոյ ժամը 3-ին և առանց գիշերելու տեղ է հասնում Վլադիկավկազ հետևեալ օրը ժամը 7-ից մինչև 8-ը երեկոյեան։

Վլադիկավկազից՝ հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքն ուղարկվում է առաւօտեան ժամը 8-ին, գիշերում է Մլէթի կայարանում, Թիֆլիզ է հասնում հետևեալ օրը ժամը 7-ից մինչև 8 ժամը երեկոյեան։

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) ուղարկվում է կէսօրից յետոյ ժամը 3-ին և առանց գիշերելու հասնում է Թիֆլիզ հետևեալ օրը ժամի 7-ից մինչև 8 ժամը երեկոյեան։

ՌՈՒՍԱՑ ՇՈԳԵՆԱՒԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ամեն շաբաթ շոգենաւերի երթևեկութիւն Բաթումի, Օդեսայի և Կ. Պօլսի մէջ։

Բաթումից դուրս է գնում՝

Շաբաթ օրերը (լոյս կիրակի գիշերուայ 3 ժ.) շրջանառու ընթացքով բոլոր նաւահանգիստները։

Կիրակի օրերը, 12 ժամին, ուղիղ ընթացքով՝ Նովօրօսիսկի, Կերչի, Թէոդոսիայի, Եալթայի, Սևաստապոլի և Եւպատորիայի վրայով։

Երեքշաբթի օրերը (լոյս չորեքշաբթի գիշերուայ 2 ժամին), ապրանքա-մարդատար շոգենաւը բոլոր նաւահանգիստները։

Չորեքշաբթի օրերը (լոյս հինգշաբթի գիշերուայ 3 ժամին) շրջանառու ընթացքով բոլոր նաւահանգիստները։

Օդեսայից գալիս է Բաթում

Երկուշաբթի օրերը—առաւօտեան, ուղիղ ընթացքով։

Չորեքշաբթի և ուրբաթ օրերը—երեկոյեան, շրջանառու ընթացքով։

Երեքշաբթի օրերը—գիշերուայ 2 ժամին, ապրանքա-մարդատար շոգենաւը, շրջանառու ընթացքով։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լոյս տեսաւ
Գ. ՇԻՐԵԹԼԻԻ
ՄԱՐԴ-ԱՌԻՒԾ
ՊՕԷՄԱՆ
(Պատկերազարդ)
Փոխադրեց
ԴԱՒԻԹ ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆՑ
Ծախվում է բոլոր գրավաճառանոցներում։
ԳԻՆՆ Է 20 ԿՈՊԵԿ։ (4—1)

Երդուեալ հաւատար. օգնական
ՍԻՄԷՕՆ ՕՐԴՈՒԽԱՆԵԱՆՑԸ
բնակվում է Սօլօլակում, Ֆրէյլինսկայա, № 6։ (3—2)

Երդուեալ հաւատարմ.
ՎԱՐԴԱՆ ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆԸ
բնակվում է Սօլօլակում, Կոնսուլսկի փողոցում, Բուդյանեանի տանը։ (5—4)

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՂ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
„ԵԱԿՈՐ“
Բարձրագոյն հաստատուած 1872 թուին։
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ 2,500,000 ռ. ԲԱՑԻ ՊԱՀԵՍՏԻ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐԻՑ
ՀՐԴԵՀԻ ԴԷՄ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ամեն տեսակ շարժական և անշարժ կայքերի։
ՏՐԱՆՍՊՈՐՏՆԵՐԻ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ծովային գետային և ցամաքային, այլ և ապահովագրութիւն նաւերի։
ԿԵԱՆՔԻ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Առանձնապէս ձեռնտու պայմաններով և արտօնութիւններով ի դէպս աշխատանքի անընդունակ դառնալուն։

Օրինակ—30 տարեկան անձն ապահովագրում է 10,000 ռ. դրամագլուխ, որ պիտի ետ տրուի իւր մահից յետոյ, երբ էլ մահը վրայ հասնելու լինի։ Այդպիսի ապահովագրութեան համար նա պէտք է իւրաքանչիւր 4 ամիս վճարէ 79 ռ., եթէ ցանկանում է արտօնութիւններ ունենալ աշխատանքի անընդունակ դառնալու դիպուածում։ Այս ապահովագրութիւնն իրական ապահովութիւն է այն անձանց ընտանիքների համար, որոնք միջոցներ են ձեռք բերում անձնական աշխատանքով, որովհետև ապահովագրուած անձի աշխատանքի անընդունակ դարձած դիպուածում տրուող դրամագլուխն ապրուստի միջոցների համար նեցուկ է։

Ապահովագրութեան համար յայտարարութիւններն ընդունվում և ամեն տեսակ տեղեկութիւններ հաղորդվում են Ընկերութեան Գլխաւոր Վարչութեան մէջ Մոսկուայում, Ընկ. Կովկասի Վարչութեան մէջ՝ Թիֆլիզում (Վելեամինովսկայա փ. տ. № 2) և գործակալութիւնների մէջ՝ Կայսրութեան բոլոր քաղաքներում։

Հասարակութեան յարմարութեան համար ապահովագրութիւնների ընդունելութիւնը բացուած է Կուկիայում, 3-րդ հաշտարար դատարանի կողքին, տ. Ալեքսանդր Ալեքսանդրովիչ Իւանովի բնակարանում։ (100—50)

„ԹԱՏՐՈՆ“
ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՊԱՏԿ. ՀԱՆԴԷՍ
Ներկայ 1895 թուակ. II-րդ №-ը լոյս կը տեսնէ մինչև առաջիկայ դեկտեմբ. 15-ը։

Բովանդակութիւն՝ «Բաղդասար աղբար» կոմ. 3 գործ. Պարոնեանի, «Հասարակութեան նեցուկները» դր. 4 գործ. Իբսէնի, «Դօն-Ժուան» Պուշկինի, Մօցարտի մանկութիւնը մանկ. պիես 1 գործ. Հայերէն պիէսների լիակատար ցանկը, և մի շարք այլ յօդուածներ։

Հրատարակիչ՝ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐ ԹԱՐԽԱՆԵԱՆ

Հասցէն՝ Тифлисъ. Александру Тарханьянъ, կամ Tiflis, A. Tarkhanian.

«Թատրոն»-ի առանձին № №-ը բացառապէս վաճառվում են «Կենդրոնական գրավաճառանոցում», իւրաքանչիւր №-ը 2 ռուբլի։

„ԿԵՆԴՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄԸ“ (Թիֆլիզ)
ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱԼ ՆՈՐ ԳՐՔԵՐԸ.—

	ռ.	կ.
Ալիշան Հ. Ղ. վ. Հայբուսակ. գինն է	3	75
Այվազեան Բ. Տանջանքի բովից, վէպ իրական կեանքից. գինն է	—	30
Անդերսէն. Վայրի կարապներ. գինն է.	—	8
Բարխուդարեան Ց. (մանկավարժ) Մանկական խաղեր. գինն է.	—	50
Գարագաշեան. Քննական պատմութիւն Հայոց. 4 հ. գինն է	4	—
Դիկկէնս. Օլիվէր Տվիստ. պատկերազարդ վէպ. գինն է.	—	40
Երզնկեան Գրիգորիս. Պատմութիւն մանկավարժութեան. գինն է.	1	—
Լումայ. Գաբօյի ընտանիքը, վէպ Թիֆլիզի կեանքից. գինն է.	—	60
Խրիմեան Հայրիկ. Ժամանակ և խորհուրդ իւր. գինն է.	—	15
Ճուղուրեան սարկ. Մոռացուած աշխարհ. 2 հ. գինն է.	1	—
Մամիկոնեան, Հազարից մէկը, վէպիկ. գինն է	—	60
Մկրտումեան Գ. Ք. (թարգմ.) Դրօշակ	—	8
Մարտիրոսեան. (անփորձ Գէօ). Վարդ և սոխակ. գինն է	—	30
Մօնգօմերի. Երկու եղբայր, վէպիկ. գինն է	—	60
Յարութիւնեան Իս. Համառօտ տրամաբանութիւն, գինն է.	1	—
Շէքսպիր. Ինչպէս կուզեք, Թատր. հինգ արարուածով. գինն է.	—	50
Շիլլէր. Մարիա Ստիւարտ. ողբերգ. հինգ գործողութեամբ. գինն է	—	50
Պարոնեան Յ. Մեծապատիւ մուրացկանները, երկ. տպ. գինն է.	—	40
Պէյլիբճեան. Ընկեցիկը. նորավէպ. գինն է.	—	15
Պալասանեան. Պատմութիւն Հայոց. երկ. տ. գինն է	1	50
Սաուրեան. Համառօտ ցուցմունքներ դաստիարակութեան պատրաստուողների համար (թարգմ.) գինն է.	—	30
Սալիրի. Այծարած Մօնէ. գինն է	—	15
Տուրգենևև. Արձակ բանաստեղծութիւններ, թարգ. Աղ. Ծատուրեանի. գ.	—	50
Րաֆֆի. Տաճկահայք. գինն է	—	40
» Խամսայի մելիքութիւնները (1600—1827) երկ. տպ. գինն է.	1	75
» Ջահրումար. վէպ Թիֆլիզի հայերի կեանքից. գինն է.	2	—
Քամալեանց Ս. Աստուած չճանաչող. գինն է.	—	10
» Գայլ-Աչօ	—	10
Քիշմիշեան Ա. Նախապատկերք բուսաբանութեան. գինն է	—	80
Ուսկոններ՝ ռուսերէնից. գինն է	—	35

(5—5)

ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌ
ԹԻՖԼԻԶԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԲԱՆԿԱՅԻ
ց1-ն Նոյեմբերի 1895 թ.

ՊԱՀԱՆՋՔ	Թիֆլիզում:		Բաժիններում:		Ընդամենը:	
1. Դրամարկղ (առձեռն թղթադրամ)	151,557	09	163,431	17	314,988	26
2. Ընթացիկ հաշիւ պետական բանկայի բաժնում	407,121	20	340,600	—	747,721	20
3. Զեղչումն (Disconto) մուրհակաց երկու ստորագր.	3,189,242	26	1,988,799	17	4,278,041	33
4. Զեղչ. մուրհակաց մի ստորագր. ապահոված Տոկոս թղթ.	339,167	66	—	—	339,167	66
5. Զեղչումն տոկոսաբեր թղ., կուպոնների և այլն.	37,208	53	6,180	25	43,388	78
6. Փոխատուութիւն գրաւականով՝						
ա) Պետութ- ապահ. տոկոսաբեր թղթերի	1,510,337	27	582,189	59	2,092,526	86
բ) „ ոչ „ „ „	272,754	—	24,100	—	296,854	—
գ) Ապրանքների	—	—	772,563	51	772,563	51
դ) Ոսկու և արծաթի	—	—	4,376	86	4,376	86
7. Բանկայի պատկանեալ տոկոսաբեր թղթեր	1,082,456	30	100,324	14	1,182,780	44
8. Ոսկի և արտասահմանի փոխանակագրեր	262,526	44	44,389	27	306,915	71
9. Տոկոսաբեր թղթեր պահեստի դրամագլխի	255,917	70	—	—	255,917	70
10 Թղթակիցներ՝						
ա) Նոցա հաշիւը (Loro)	14,187,161	76	—	—	14,187,161	76
բ) Բանկայի հաշիւը (Nostro)	19,116,962	60	—	—	19,116,962	60
11, Բաժինների հաշիւը Կենդրոնական վարչութեան հետ	996,185	14	—	—	996,185	14
Կենդրոնական վարչութեան հաշիւը բաժինների հետ	—	—	1,763,422	40	1,763,422	40
12, Գնումն և վաճառումն արժեթղթերի ըստ յանձնարարութեան	136,000	—	—	—	136,000	—
13, Պայմանաժամն անցուցած փոխատուութիւն	31,926	—	15,715	—	47,641	—
14. Բողոքուած մուրհակներ	17,500	—	150	—	17,650	—
15. Ընթացիկ ծախսեր	50,462	35	40,388	56	90,850	91
16. Կահ-կարասիք և սկզբնական ծախսեր	3,129	56	7,481	98	10,611	54
17. Յետ ստացուելիք ծախսեր	9,142	72	7,359	68	16,502	40
18. Անշարժ կալուածք	—	—	50,082	15	50,082	15
Ր. Ա.	42,056,758	48	5,011,553	73	47,068,312	21

ՊԱՐՏՔ	Թիֆլիզում:		Բաժիններում:		Ընդամենը:	
1. Հիմնական դրամագլուխ	1,000,000	—	—	—	1,000,000	—
2. Պահեստի դրամագլուխ	255,974	69	—	—	255,964	69
3. Դրամագլուխ անշարժ կայքի շէնքուցման	—	—	1,229	88	1,229	88
4. Դրամական աւանդներ՝						
ա) Պայմանաժամով	4,488,144	—	1,460,814	—	5,948,958	—
բ) ցՊահանջ	268,199	—	141,700	--	409,899	—
գ) Ընթացիկ հաշուով, հասարակ	1,138,140	36	1,921,506	32	3,059,646	68
դ) „ „ պայմանաւոր	—	—	218,493	69	218,493	69
5. Թղթակիցներ՝						
ա) Նոցա հաշիւը (Loro)	14,107,225	64	—	—	14,107,225	64
բ) Բանկայի հաշիւը (Nostro)	18,534,258	74	—	—	18,534,258	74
6. Բաժինների հաշիւը Կենդրոնական վարչութեան հետ	—	—	1,060,370	49	1,060,370	49
Կենդրոնական վարչութեան հաշիւը բաժինների հետ	1,865,948	20	—	—	1,865,948	20
7. Բանկայի բաժնատոմսերի անվճար կուպոնների բաշխը	4,162	45	—	—	4,162	45
8. Չվճարուած տոկոսներ աւանդների ընթացիկ հաշիւների և այլ գործողութիւնների	124,448	62	61,336	23	185,784	85
9. Ստացուած տոկոսներ և յանձնարարականներ	216,390	86	102,391	04	318,781	90
10. Փոխանցիկ գումարներ	53,875	92	43,712	08	97,588	—
Ր. Ա.	42,056,758	48	5,011,553	73	47,068,312	21

Дозволено цензурою Тифлисъ, 23-го Ноября 1895 года. Տպարան Մնացական Մարտիրոսեանցի և Ընկ. Типографія М. Мартиросянца и К°. На Михайловской ул., № 81.